SPIRITUALITATE

PENTRU TIMPUL NOSTRU

Pr. Prof. ION BRIA

GENEVA - 1990

SPIRITUALITATE

PENTRU TIMPUL NOSTRU

Pr. Prof. ION BRIA

GENEVA - 1990

Introducere

Problemele pastorale, misionare şi politice care stau în faţa Bisericii Ortodoxe Române sînt multiple. Acestea sînt nu numai probleme din "afară", care privesc raportul ei cu societatea în general, cu puterea politică în special, ci şi problemele din lăuntru, care privesc natura şi misiunea specifică a Bisericii. Nu numai factori externi, "neteologici" s-au schimbat, ci şi viaţa internă a Bisericii. Aceste două realităţi sînt de fapt inseparabile. Examinarea raportului dintre Biserică şi societatea română, în trecut şi azi, trebuie să fie dublată de analiza condiţiilor şi nevoilor pastorale interne.

Mulţi cred că, în situaţia actuală, înainte de orice, trebuie să fie refăcută "credibilitatea" Bisericii, acolo unde poziţia ei în anumite probleme publice, n-a fost credibilă şi unde ea n-a luat distanţa necesară. Acomodarea ei sociologică din trecut, uneori dincolo de limite canonice, ar reprezenta deci obstacolul cel mai greu pe calea renaşterii spirituale actuale. Această insistenţă este de înţeles. Căci oricine îşi dă seama că istoria Bisericii este tulburată de raportul ei cu puterea politică. Chemată acum să transfere valorile creştine în societatea română, Biserica nu poate să închidă ochii în faţa acestei probleme urgente.

Totuşi, în procesul de refacere a credibilităţii Bisericii nu trebuie să se treacă anumite limite. Dacă Biserica a riscat în acest domeniu (toţi au riscat dînd credit unui regim politic impostor), ea a făcut-o anume pentru a nu pierde legătura cu realitatea şi priza asupra poporului. Fidelitatea Bisericii trebuie deci să fie recunoscută. Numai astfel ea poate să nu dramatizeze starea actuală şi să readucă în prim plan potenţialul de care dispune pentru reînnoirea societăţii. Cu această condiţie, ea poate să trateze problemele specifice care sînt pe agenda creştinismului în România, faţă de care are o răspundere de la care nu-i este permis să se sustragă.

In cele ce urmează, vom examina cîteva probleme majore care se formulează în situaţia actuală.

1. Ortodoxie şi cultura românească

Cea dintîi problemă ar fi cea misionară, în sensul de a reda credinţei ortodoxe aderenţa, profunzimea şi popularitatea acesteia, atît sub aspect spiritual, personal cît şi sub cel comunitar, social. Cine ia azi în serios problema Bisericii şi a naţiunii, nu poate să treacă cu vederea problema misiunii.

Datorită restricţiilor de ordin misionar şi catehetic, cu toate că efortul de evanghelizare n-a lipsit, dovadă fiind sistemul parohial organizat, credinţa creştină nu mai are o rezonanţă personală şi socială de mari proporţii. De unde întrebarea: ce rămîne din creştinism în conştiinţa societăţii de azi? Ce priză mai au valorile creştine asupra spiritualităţii de azi?

Prin urmare, Biserica trebuie să prezinte din nou generaţiei contemporane valorile creştine. Aici este nevoie de intervenţia directă a Bisericii, cu programe explicite de evanghelizare şi catehizare. In pregătirea terenului de evanghelizare, ea trebuie să ţină seama de anumite realităţi pe care şi-a construit misiunea pînă acum, faţă de care urmează să-şi exprime eventual o atitudine critică.

Combătînd teza materialistă despre religie, adesea confundată cu înţelegerea ştiinţifică a lumii, pe care s-a sprijinit o vastă activitate politică militantă împotriva creştinilor, Biserica a recurs la argumentarea că practica credinţei aparţine unei tradiţii cu care se identifică poporul. Iar împotriva curentului care exalta superficialitatea creştinismului la români, sau contracararea acestuia de un curent laic, secular, Biserica a arătat, cu date culturale şi sociologice, că spiritualitatea română are de la începutul ei un caracter profund creştin. Creştinismul românesc nu este, cum s-ar crede, un creştinism oriental neasimilat, impus din afară, cu simboluri şi rituri bizantine de import. Dimpotrivă, există o legătură istorică specifică între credinţa ortodoxă şi poporul român, între etnogeneza acestuia şi cultura sa spirituală. Ortodoxia devine astfel o instituţie de referinţă pentru istoria poporului român, a culturii şi spiritualităţii române.

În legătură cu aceasta să amintim că, în perioada dintre cele două războaie mondiale, cei care au subliniat, cu intenţii vădit apologetice, că românismul este prin natura lui

ortodox au fost teologii și filosofii din curentul <u>Gîndirea</u> (1921-1944). Intr-adevăr, teologi, scriitori, poeți și filosofi, au vorbit deschis despre Ortodoxie și etnie, despre creștinismul "românesc", despre nevoia de încreștinare a culturii române, despre polarizarea vieții intelectuale în jurul Bisericii, despre renaștere socială cu caracter moral creștin. Curentul a avut și o orientare critică, apologetică, împotriva celor care susțineau că poporul român, dacă nu este ateu, este cel puțin indiferent în materie de religie. Gîndirea a luat atitudine și împotriva celor care negau valoarea creștinismului în formarea culturii române, sau respingeau rolul Ortodoxiei ca valoare spirituală a națiunii române, optînd pentru civilizația occidentală - pentru că aceasta ar fi superioară bizantinismului mistic, oriental - proclamată drept creatoare a culturii și statului modern. Ortodoxia, prin urmare, face parte din fondul etnic al neamului românesc.

Această afirmație se întemeiază anume pe faptul istoric că creștinismul la români n-a fost impus din afară, ca ceva străin, ci el face parte din experiența inițială și din identitatea de origine a acestui popor de cînd a apărut ca atare. Din punct de vedere al valorilor, accentele credinței ortodoxe sînt profund impregnate în caracterul spiritualității românești. Aici este vorba de un transfer organic de valori. Nu numai teologi, ci și filosofi, oameni de litere și sociologi, ca Simion Mehedinți, Ion Pillat, Nichifor Crainic, Nicolae Iorga, Constantin Rădulescu-Motru (care a definit filosofia neamului ca "patriotism sprijinit pe creștinism"), Ovidiu Papadima, Octavian Goga, Liviu Rebreanu, au vorbit de caracterul "organic", ontologic al culturii și spiritualității române. Această cultură și spiritualitate sînt profund impregnate de experiența vieții și a morții, cum a arătat Valeriu Anania în poeziile și teatrul său. Or, această experiență este realmente experiența credinței. Din această sursă a izvorît o întreagă filosofie a obștei ca organism, a satului drept comuniune, a vieții ca sărbătoare, a sărbătorii ca plenitudine.

Un merit al acestei teze constă în aceea că pornind de la principiul eclesiologiei ortodoxe, anume că nu există credință ortodoxă fără comunitate de cult, și invers, a recunoscut sensul credinței ortodoxe pentru națiunea și cultura română, dînd

conştiinţei naţionale o bază creştină. Biserica nu este în acest caz un "produs" al culturii, ci ea însăşi, adresînd Evanghelia unei comunităţi etnice, a creat cultură, adică un mod de viaţă, practici şi atitudini spirituale, o serie de valori permanente care conferă identitatea acelei comunităţi, care dau un sens superior de comunitate unui popor.

În filosofia Gîndirii, credinţa creştină este o energie creatoare de cultură. Ea a subliniat faptul că Ortodoxia vizează transfigurarea creaţiei şi nu numai mîntuirea sufletului, în sens individualist şi moralist, vorbind despre prezenţa şi manifestarea Pantocratorului în toată creaţia. Cu aceasta, Gîndirea a deschis noi frontiere culturale, filosofice, literare, artistice, pentru credinţa creştină, arătînd că adevărata cultură nu este altceva decît o iradiere a harului în ţesutul organic al spiritului uman şi al creaţiei.

Studiile recente despre locul şi autoritatea Bisericii în istoria, cultura şi spiritualitatea poporului român au şi ele o importanţă particulară. Mai întîi au dezis concluzia cinică, dacă nu absurdă, a istoricilor de viziune materialistă, anume că poporul român ar avea o gîndire comună fără certitudini, fără norme specifice, nereuşind să aibă un consens asupra valorilor esenţiale şi un entuziasm spiritual. Patrimoniul său spiritual ar fi difuz şi inactiv, steril şi nesigur.

Aceste studii au apoi şi un rol critic, deoarece în memoria generaţiei de azi pot fi transmise multe prejudecăţi şi interpretări greşite despre trecutul unei instituţii, de pildă permanenţa valorilor creştine în cultura română, de la începutul acesteia.

Am amintit acest capitol, deoarece ideea despre confluenţa dintre creştinism şi cultura română, dintre Ortodoxie şi românism, a determinat într-un fel orientarea misiunii. Totuşi, aici Biserica nu trebuie să cadă în facilităţi sau capcane.

De pildă, Biserica s-ar mulţumi să spună, pe temeiul argumentării istoricilor şi oamenilor de cultură de viziune creştină, că creştinismul face parte din "Legea strămoşească", de aceea transmiterea lui este asigurată din generaţie în generaţie. Într-adevăr, prezentînd catehismul ortodox ca asemănător cu "Legea românească", legînd pe cei botezaţi şi cununaţi în sînul său de trupul naţiunii, Biserica a reuşit să desfăşoare o impresionantă activitate misionară, pastorală şi liturgică, păstrînd

astfel unitatea şi vitalitatea ei. Biserica continuă şi azi să transmită mesajul ei învăluit în această mantie a "Legii româneşti". Este aceasta un privilegiu pentru evanghelizare sau un handicap?

Spunînd că Ortodoxia constituie liantul cu poporul român şi cu pămîntul - de aceea cine îşi pierde credinţa ortodoxă îşi pierde conştiinţa şi simţirea românească - Biserica ar putea da impresia că este o instituţie exclusivă care ar avea monopolul creştinismului pe teritoriul naţional. Toţi conducătorii Bisericii Ortodoxe Române au adoptat această poziţie, anume că unitatea de credinţă şi unitatea etnică, naţională, au mers împreună. Aceste identităţi sînt mai mult decît valori complementare, ele sînt interschimbabile. Cei ce se rup de Ortodoxie se înstrăinează de neamul lor. Este indiscutabil că acest principiu forte, care în fond reflectă modalitatea de pătrundere a creştinismului la români, determină orientarea misionară şi ecumenică a Bisericii. Din nou, este acesta un principiu misionar pozitiv, sau creează obstacole pentru mărturia creştină comună?

Folosind aceste argumente, Biserica Ortodoxă şi-a creat o poziţie privilegiată în domeniul misionar. Statul însuşi a favorizat reluarea acestor teze despre raportul dintre credinţa ortodoxă şi conştiinţa naţională, dintre Biserica Ortodoxă şi poporul român. Statul nu este de criticat aici. În schimb, Biserica este nevoită să facă faţă mai multor exigenţe şi consecinţe cu caracter misionar.

Mai întîi este vorba de filtrarea tradiţiilor creştine române după criteriile Evangheliei, ca astfel să fie acceptate şi de credincioşi din generaţiile contemporane care au altă bază culturală. Uneori valorile culturale naţionale au fost propuse ca parte din mesajul Bisericii. Or, credinţa fiind alt mod de a contempla istoria şi realitatea, ea "discerne", distilează materialul cultural, chiar cel care intră în identitatea unui popor, eliminînd ceea ce este negativ şi destructiv. Misiunea comportă un proces de judecată, de discernămînt, de aceea acele valori false ale oricărei culturi, inclusiv cea naţională, urmează să fie judecate şi abandonate. Nu este vorba de "desacralizarea" culturii naţionale tradiţionale, ci de a pune în valoare substanţa ei creştină în forme culturale care dau identitatea unei comunităţi astăzi. Credinţa creştină trebuie să devină "lege românească" azi!

Datorită condițiilor în care Biserica Română a trăit mai multe secole, misiunea a fost adesea redusă la "anamneza" acelor valori și realități permanente de spiritualitate și cultură, valori care au anume rolul de legătură între generații. Misiunea de azi trebuie să ajute generația contemporană să fie în comuniune cu generațiile trecute, cu înaintașii și strămoșii ei, dar și să creeze punți între creștini și comunitatea socială actuală.

Biserica Ortodoxă trebuie să se aștepte acum la o activitate prozelitistă fără precedent din partea grupărilor evanghelice de tot felul. Această activitate are diverse motivări.

Aceste grupări nu pot să îngăduie Bisericii Române să aibă un monopol al creștinismului în România pe motivul concomitenței dintre credință și națiune. Aceste grupări sînt frustate prin faptul că românii au posibilitate, tocmai prin credința lor, să identifice moșii și strămoșii în sens etnic. Ele vor să demonstreze că în misiunea ortodoxă anumite valori evanghelice au fost trecute cu vederea, dîndu-se mai puțină importanță convertirii personale în favoarea încorporării comunitare în trupul bisericesc. Credincioșii acestor grupări se declară "creștini prin convertire", nu "creștini prin naștere", de aceea nu acceptă să fie definiți după naționalitatea sau "românismul" lor.

După cum se știe, după cel dintîi război mondial, odată cu stabilirea în România a unor "misiuni" străine, de factură fundamentalistă, un grup de ortodocși s-au detașat de Biserica Ortodoxă. În București, grupul condus de preotul Tudor Popescu s-a alăturat în 192o Creștinilor după Evanghelie. Înainte de aceasta și după, alte comunități de credincioși "neo-protestanți" s-au organizat în România și funcționează legal.

Ce atitudine pastorală și misionară trebuie să aibă creștinii ortodocși față de cei ce, spre deosebire de particularismul ortodox atașat la istoria națiunii, văd în orice formă de simfonie politică un carcan care sufocă libertatea și fidelitatea față de Evanghelie?

Privind spre exterior, spre societate, Biserica trebuie să facă imediat "socoteala" (cf.Luca 14, 28-31) în termeni de deficiențe și posibilități misionare. Misiunea ei

reclamă azi programe şi acţiuni specifice: pregătirea clerului pentru misiune prin instituţii de învăţămînt teologic, educarea liturgică a credincioşilor, înviorarea mînăstirilor, participarea laicilor la apostolatul misionar, găsirea vocaţiilor sacerdotale. Biserică de origine şi de mari proporţii, Biserica română este încă deposedată de mijloace de evanghelizare: lipsă de materiale de cult, lipsă de acces la mijloace de comunicaţie publică, lipsa de asociaţii cu caracter misionar, umanitar şi diaconal în rîndul populaţiei.

Mai trebuie adăugat aici faptul că Ortodoxia nu este suficient şi corect cunoscută în România. Cu toate că s-a publicat enorm atît despre istoria Bisericii Române, cît şi despre spiritualitatea ortodoxă română, acestea par a fi lecţii de istorie şi de morală care n-au legătură cu realitatea şi care au puţin ecou în inima celor ce citesc şi ascultă. Informaţii despre statistica bisericească încă nu sînt aduse la cunoştinţa populaţiei de Patriarhia Română. In realitate nimeni nu dispune de o sociologie a creştinismului în România, care să determine numărul practicanţilor creştini azi. Statisticele sînt totuşi favorabile Bisericii Ortodoxe, dar ele nu sînt integrate în datele care compun situaţia naţională.

2. Autoritatea bisericească şi puterea politică

Raportul dintre Biserică şi Stat este o problemă complexă. Această problemă nu poate să fie însă evitată deoarece critica cea mai aspră se referă anume la atitudinea Bisericii oficiale faţă de regimul trecut. Aici ne interesează ce orientare în viitor va avea atitudinea Bisericii faţă de Stat şi faţă de puterea politică?

Să amintim cîteva repere istorice.

Biserica a moştenit un sistem de "simfonie constantiniană", proprie tuturor Bisericilor locale organizate pe bază naţională. Această simfonie diferă de la o ţară la alta şi nu a păstrat totdeauna echilibrul între cei doi termeni. Logica ei constă nu numai în coexistenţa dar şi în conlucrarea între domeniul religios şi cel civil, reprezentate în Bizanţ prin Biserică şi imperiu, patriarh şi împărat.

Simfonia a avut şi la noi o importanţă considerabilă, dat fiind faptul că lupta pentru autonomie şi autocefalie bisericească a fost concomitentă cu mişcarea naţională de unire a Principatelor Române (1859) şi de independenţă statală (1877). Să remarcăm însă că formele ei de alianţă simfonică n-au fost uniforme. Chiar de la reformele bisericeşti propuse de Alexandru Ioan Cuza, una din problemele cele mai dezbătute a fost aceea a separării Bisericii de puterea Statului, pentru a evita supunerea Bisericii faţă de autoritatea politică. Cu legile acceptate de aceasta se dădea impresia că Biserica acceptă dominaţia unilaterală a Statului în treburi bisericeşti. Adică, sub pretextul că este Biserică de Stat, sau Biserică naţională, puterea politică a înclinat balanţa simfoniei în defavoarea Bisericii. Perspectiva simfoniei a fost modificată în termenii impuşi de puterea politică deja în această perioadă.

Cert este că la Bucureşti, Patriarhia Română a moştenit această simfonie deficientă, care uneori friza cezaropapismul şi care caracterizează acest secol, cu toate că au existat mişcări de protest împotriva aservirii Bisericii de către puterea politică. După înfiinţarea Patriarhiei, în 1925, un fapt care ilustrează perfect această orientare este chiar Concordatul cu Statul Vatican. E o operă politică a Statului Român de atunci, în detrimentul Bisericii Ortodoxe, căreia îi lăsa satisfacţia să se amăgească cu

numele de "Biserică dominantă".

În general, se poate spune că principial: Biserica locală, în ce privește organizarea teritorială, regimul politic, orientare culturală, urmează întru totul Statul național, a prelevat în orientarea Patriarhiei Române. Aceasta decurge în mod firesc din logica simfoniei, a acomodării reciproce, pentru a găsi un <u>modus vivendi</u>. De pildă, Patriarhia Română a devenit după 1925 o mare Biserică locală în lumea ortodoxă și în Europa, aceasta datorită și poziției ei în configurația României de atunci. Dar și Statul Român a beneficiat de starea Bisericii. Patriarhul Miron Cristea, fost membru în delegația Transilvaniei la București, pentru a anunța proclamarea unirii de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918, a fost ales în consiliul de regență după moartea regelui Ferdinand (19 iulie 1927), care proclamase unirea în catedrala ortodoxă de la Alba-Iulia. Tot patriarhul reprezenta România ortodoxă, deoarece regii profesau, în practică, credința catolică, devenind ortodocși, de formă, doar cu ocazia marilor evenimente naționale.

După cum am spus, simfonia constantiniană a avut diferite măsuri și aspecte. Din cauza istoriei sale comune cu poporul român, dată fiind ponderea ei instituțională tradițională, Biserica a avut o deschidere naturală față de instituțiile care reprezentau sau tratau probleme naționale. Atitudinea ei față de revoluția națională din decembrie 1989 a fost inspirată de această înțelegere a istoriei comune. Iar pentru a păstra alianța ei cu poporul credincios Biserica a fost adesea obligată să practice politica acomodării , a iconomiei, în fața celor ce dețineau puterea politică. În baza iconomiei pastorale, Biserica alege diverse soluții și practici într-o situație dată.

În ce fel această simfonie a fost înțeleasă și practicată în ultimele decenii?

La începutul anilor'50, Biserica Română a formulat, datorită patriarhului Justinian, "apostolatul social", cu înțelegerea că viziunea ei teologică poate să ilumineze demersul social și politic al țării în acea vreme. "Apostolatul social" nu impunea o doctrină socială și nici nu acredita un sistem politic definitiv. Biserica nu urmărea să acapareze puterea politică și nici să dea impresia că i-ar fi fost indiferentă orientarea pe care o va lua istoria. Biserica Română căuta un forum pastoral unde să insiste

ca Statul să-şi îndeplinească chemarea şi misiunea lui proprie, aceea de a face dreptate tuturor şi de a da libertate tuturor. Ea voia să aibă o tribună unde să spună că, la umbra protecţiei vieţii economice şi sociale de către Stat, poporul suferea în mod real.

Biserica Română a fost satisfăcută cu "apostolatul social" de acest fel, arătînd astfel că nu lăsa problemele de bază nerezolvate. Biserica a mai fost captivată şi de faptul că nu s-a vorbit în această vreme de separarea dintre Stat şi Biserică. Biserica a considerat, că, supraaolicitînd locul creştinismului în istoria română şi bazîndu-se pe acea "lege românească" a credinţei ortodoxe, poate asigura o acomodare reciprocă, o cooperare simetrică cu Statul român. Pe de altă parte, puterea politică a încurajat pe toate căile elogiul naţionalismului de Stat.

Cu încetul Statul a devenit totalitar, fiind împotriva pluralităţii şi suprapunerii centrelor de autoritate, religioasă şi civică. El a definit deci locul, spaţiul şi rolul public al Bisericii în societate, impunînd în cele din urmă o definiţie a religiei şi o legislaţie religioasă fără avizul şi acordul celor ce cred. Desigur că Biserica a acceptat această acomodare asimetrică cu puterea politică, fiind conştientă că restricţiile impuse mai cu seamă în domeniul instrucţiei şi educaţiei creştine publice diminuează rolul ei, dar îi asigură supravieţuirea.

Deşi nu se putea exprima public, exigenţele Bisericii erau cunoscute, chiar dacă nu într-o formă fermă şi explicită. Adică, Biserica considera în continuare că are anumite valori proprii, mai exigente decît cele ale societăţii, dar nu le poate comunica tuturor; că ea are nevoie de spaţiu social de a practica diaconia creştină, dar nu-l poate obţine de la sine. Biserica dorea ca, prin intermediul credincioşilor ei, să participe direct la orientarea spiritualităţii şi a vieţii publice a societăţii.

În schimb, Statul s-a folosit în scop politic de autoritatea tradiţională a Bisericii. Într-adevăr, cu autoritatea ei, Biserica poate să perpetueze şi să valideze simboluri care n-au priză pastorală suficientă, închizînd ochii faţă de practicile, grupurile neprivilegiate şi mişcările active, faţă de opoziţia şi disidenţele care se formează în lăuntrul şi în afara ei. Mai mult, autoritatea bisericească poate să fie forţată să amestece valorile reale cu cele impuse de puterea politică şi stabilite în numele

naţionalismului şi patriotismului, sau să interpreteze în mod alegoric mizeria economică şi să considere că "drepturile omului" se pot pleca în faţa vitregiei istoriei.

Nimeni însă nu are dreptul să acuze Biserica de ani de aceste compromisuri. Criza de autoritate a Bisericii nu poate fi declarată juridic. Este o problemă de conştiinţă şi de spiritualitate. Totuşi, o anumită alienare pastorală a fost resimţită în aceşti ani, mai ales atunci cînd participarea credincioşilor la viaţa socială şi accesul lor la puterea politică, la îndemîna tuturor prin definiţia acestei politici, au fost prezentate de o manieră ambiguă, difuză. Posibilităţile credincioşilor de a răspunde la problemele critice ale societăţii, cum ar fi progresul economic şi drepturile omului, n-au fost deloc apărate. De aceea, credincioşii s-au instalat în situaţii de paralelism, trăind realmente în paralel cu societatea, fără teamă. Prin resemnarea sau necombativitatea ei, autoritatea bisericească a lăsat impresia că regimul ar fi acceptabil, sau că nu există energie suficientă pentru a-l depăşi. Riscul cel mare a fost alienarea pastorală a clerului, pierderea capacităţii lui de a interveni în realitatea istoriei.

La începutul anilor '80, sub vălul simfoniei, Biserica este atacată în toată regula. Dovadă este distrugerea atîtor Biserici active şi monumente istorice în capitala ţării. Instituţia cea mai fidelă faţă de popor devine obiectul contestării ideologice, aflîndu-se din ce în ce mai mult lipsită de referinţă concretă la istoria contemporană. Autoritatea bisericească este obligată acum să practice o formă de relaţie cu Statul, pe care poporul însuşi o contesta. Ea a devenit vehicolul unei alianţe deficiente şi incomplete. Ea a fost împiedicată să corecteze tradiţia ei şi să se exprime cu intransigenţă în materie de drepturile omului.

Totuşi, trebuie spus că a fost o criză. Care este numele acestei crize? Este vorba, oare, de o ingratitudine de neiertat a Statului faţă de poporul credincios român, forţa cea mai fidelă şi slujitoare a aspiraţiilor naţionale, faţă de cinul preoţilor ortodocşi, patrioţi fără ezitare? Sau este vorba de o criză mai gravă în a înţelege natura şi misiunea Bisericii, structura ei divină care-i asigură certitudinea în istorie, în raport cu puterea politică? De ce Biserica nu a riscat şi nu s-a angajat acolo unde avea certitudinea că îi este asigurată asistenţa Duhului

Sfînt?

Dacă într-adevăr, ne aflăm la încheierea unui ciclu din simfonia constantiniană, atunci este firesc să se adopte poziţii noi, explicite, care să evite acomodări politice contradictorii cu misiunea şi natura Bisericii. Angajarea Bisericii nu poate să fie tributară unor calcule şi alianţe cu forţele politice de orice nuanţă ar fi acestea. Apoi, poporul ţine ca anumite experienţe din tradiţie să fie recunoscute în mod public, ca de pildă: rolul Bisericii în formarea conştiinţei naţionale; interesul acesteia pentru ridicarea economică şi socială a săracilor şi a celor oprimaţi; locul ei în cultura română. Poporul ţine ca alte experienţe din tradiţie să fie dezise, corectate, schimbate. O Biserică autonomă are datoria de a stabili noi forme de relaţii cu Statul, pentru a nu pierde legătura cu poporul, interpretul tradiţiei istorice.

Care va fi forma "simfoniei" într-o societate de democraţie, în care Statul nu există pentru el însuşi, în care separarea între Biserică şi Statul laic este constituţională? Este o întrebare capitală de ordin practic, deoarece Biserica este obligată de acum încolo să se subvenţioneze, să conteze pe resursele proprii pentru zidirea Bisericilor, salarizarea preoţilor, funcţionarea şcolilor de teologie, restaurarea monumentelor istorice de artă creştină.

3. Pămîntesc şi ceresc în viaţa Bisericii

După revoluţia din decembrie 1989, misiunea Bisericii începe cu interpretarea experienţelor ei din ultimii 40 de ani. Nimeni nu este în stare să facă imediat o analiză obiectivă comprehensivă. Aceste experienţe trebuie deci să rămînă deschise pentru critica poporului credincios, singurul în drept să le asume sau să le respingă. Cert este că, în domeniul social şi politic, anumite realităţi şi practici paralele din această perioadă sînt respinse imediat de ansamblul societăţii. Nici misiunea Bisericii nu poate avansa mult fără examinarea critică şi obiectivă, de ordin spiritual şi pastoral, a situaţiei din trecut. Care sînt aceste experienţe şi practici?

Din considerente de simfonie politică, Biserica n-a dezis explicit politica dusă de Statul totalitar în defavoarea drepturilor omului şi în detrimentul transmiterii credinţei şi a păstrării patrimoniului spiritual naţional. Preocupată să evite separarea pastorală de popor, autoritatea bisericească nu a examinat în mod intransigent relaţiile ei cu puterea politică şi nu s-a pronunţat

în problemele controversate, umane, dificile.

Preocupată mai cu seamă de aspectul ei instituţional, de statutul juridic şi canonic al instituţiilor în cadrul societăţii, autoritatea bisericească a coborît pe planul parohial dimensiunea spirituală a misiunii sale. Într-adevăr, ea a reuşit să edifice o administraţie centrală solidă, lăsînd însă problemele misionare şi pastorale la nivelul practicii parohiale.

Apoi, autoritatea bisericească a lăsat să circule definiţii sociologice ca "religia reţine vitalitatea ei în virtutea tradiţiilor istorice"; de aceea nu s-a angajat pe faţă în transmiterea directă organizată a credinţei şi practicilor creştine în rîndul generaţiei tinere. Ea a acceptat mai degrabă rolul de păstrătoare a patrimoniului istoric, riscînd ca astfel credincioşii să pună lampa credinţei sub masă, să dea un spaţiu liber ideologiei totalitare, iar societatea să se organizeze independent de viziunea creştină.

Acestea nu sînt capete de acuzaţie, în orice caz pentru cei ce trăiesc în sînul Bisericii şi vorbesc din interiorul ei. Este regretabilă atitudinea machiavelică a unora dintre cei ce solicită "înnoirea" cu orice preţ a Bisericii. Unele acuzaţii împotriva autorităţilor bisericeşti, sinod, mitropoliţi, episcopi, sînt suspecte de rea credinţă. Cei ce înţeleg Biserica din interior vor recunoaşte că sinteza experienţelor şi evenimentelor atît de considerabile, din trecut, nu este uşoară. Ei trebuie să fie extrem de exigenţi cu interpretările care deformează imaginea Bisericii. Orice act de duşmănie împotriva ei este gratuit.

Biserica a fost activă în multiple domenii, chiar dacă atitudinea autorităţilor în anumite probleme critice a fost deficientă sau ineficientă. Nimeni nu poate să pună la îndoială, de pildă, patriotismul ei. Biserica, în toate cazurile, a afirmat istoria, identitatea şi destinul poporului român, mai mult decît orice instituţie naţională. Ea a vorbit deschis de comunitatea de destin ce le uneşte. Angajamentul ei cu poporul a fost ferm şi continuu. Puterea politică a luptat cu toate forţele ei pentru despărţirea Bisericii de popor. Dar chiar atunci cînd n-a putut să vorbească în numele poporului, Biserica a făcut cunoscut conducătorilor politici că "Oile nu vor merge niciodată după un străin, ci dimpotrivă, vor fugi de el, pentru că ele nu cunosc glasul străinilor" (Ioan 10,5).

Ea a fost activă nu numai ca o simplă comunitate sociologică, ci mai ales ca trupul lui Hristos în istorie, prin lucrarea ei spirituală şi sacramentală, văzută şi nevăzută, prin braţul ei ceresc de sfinţi şi martiri, care s-au jertfit pe faţă sau în ascuns. Într-o societate tributară unei viziuni materialiste şi totalitare despre lume, ea a proclamat spaţiul divin ceresc, simbolul desăvîrşirii creaţiei. Ea a făcut cunoscut că mîntuirea sufletelor nu este un obiect care se vinde şi se cumpără ca o marfă, ci un dar al lui Dumnezeu, graţie căruia toţi pot deveni liberi.

4. Biserica şi societatea

O problemă insuficient tratată este aceea a influenţei credinţei creştine în diverse domenii "seculare" naţionale: drepturile omului, educaţie, economie, dreptate socială, solidaritate naţională. Capitolul Biserica şi societatea merită cea mai mare atenţie, deoarece comunicarea valorilor şi practicilor evanghelice în scopul zidirii comunităţii umane face parte din misiunea Bisericii. Toate domeniile de activitate: cultură, artă, muzică, filosofie, literatură, ştiinţă, trebuie să abordeze şi valorile creştine, pentru a crea un nou "spaţiu mioritic", care, după Lucian Blaga, nu este un spaţiu gol sau anonim, ci o plenitudine de valori. Există deja un vast şi bogat material cultural de inspiraţie creştină, care aşteaptă să fie regenerat. Programul Spiritualitate pentru timpul nostru urmăreşte anume o nouă sinteză spirituală, care să integreze tot ceea ce dă identitate, integritate şi coeziune organică unei comunităţi naţionale. Din această spiritualitate de referinţă rezultă o împletire de destine în care destinul fiecărui membru în parte este realizat.

Problemele morale şi spirituale ale societăţii de azi, care nu a găsit o rezolvare legitimă pînă acum, constituie un capitol crucial pentru misiunea Bisericii. Aici Biserica trebuie să se întrebe din nou: ce rol are credinţa ei în a determina calitatea vieţii în societatea de azi, cu configuraţia ei ideologică şi cultura ei ştiinţifică avansată?

În făurirea "omului nou", ideologia totalitară a căutat ca cetăţenii credincioşi sau nu să renunţe la valorile spiritualităţii zise patriarhale, tradiţionale. Dar cu tot progresul tehnologic realizat, deşi etica a readus în prim plan valoarea socială

a omului, importanţa factorului economic, răspunderea pentru binele comun, oamenii caută acele valori care garantează relaţii drepte, organice, între toţi membrii familiei umane. Ortodoxia, mai ales cu concepţia ei ontologică despre viaţa spirituală, cu învăţătura ei despre caracterul organic al societăţii umane, cu accentul ei pus pe plenitudinea persoanei umane, poate să aducă aici un răspuns autentic. Nu este vorba de a separa valorile şi realităţile, ci de a le trece la un alt nivel de înţelegere. Căci nu numai foamea fizică şi mizeria economică distrug familia şi societatea, ci şi degradarea spiritualităţii, a moralei soţilor, a lipsei de solidaritate şi de comuniune. Familia este cea dintîi victimă a crizei economice, morale şi spirituale.

Biserica nu trebuie să treacă pe plan secundar dezvoltarea economică a societăţii, dreptatea socială pentru toţi, libertatea politică, promovarea drepturilor femeii, dreptul asociaţiilor şi mişcărilor de laici. "Pîinea noastră cea de toate zilele" nu este un simplu produs de consumaţie, ci un simbol al fiinţei, al vieţii, al speranţei. Pentru a exercita această agapă totală, inclusivă, Biserica are nevoie de un larg spaţiu social, de punerea în funcţie a unei structuri de diaconie socială, prin reînfiinţarea asociaţiilor laice de evanghelizare, de filantropie şi apostolat social. Revistele şi asociaţiile respective: "Solidaritatea" (192o-1929), condusă de Vasile Gh. Ispir, Şerban Ioňescu, C.A. Teodorescu; "Renaşterea" (1922-194o, Craiova), condusă de episcopul Vartolomeu Stănescu al Rîmnicului, Prof.Grigore Cristescu şi Dr.I. Ghica; "Predania" (1937), condusă de Gheorghe Racoveanu, toate acestea au creat un curent de înnoire spirituală şi transformare socială între cele două războaie mondiale.

În plus, Biserica Română poate invoca tradiţia ei socială pentru a arăta că, în trecut, n-a făcut jocul regimului feudal şi al ideologiei burgheze. Ea a fost în mijlocul ţăranilor, în revolta lor pentru pămînt din 1907, s-a găsit în rîndul muncitorilor industriali, în timpul grevelor de la Griviţa din 1933, s-a integrat celor ce au cerut o ţară liberă în decembrie 1989. Pămîntul ţării, exploatat prin deciziile Statului comunist pentru scopuri industriale, tehnologice şi militare, devenit groapa în care se aruncă gunoaiele radioactive din Europa, este patrimoniul spiritual cel mai de preţ, deoarece ascunde în el locuri, simboluri şi altare fără de

care memoria neamului este moartă.

Căutînd să rămînă credincioasă şi consecventă misiunii ei, Biserica este datoare să repete şi să explice Evanghelia ca "învăţătură nouă şi cu putere" (cf.Marcu 1,27). Aceasta înseamnă a lua poziţie fermă în multe probleme controversate, a interveni cu propria ei reflecţie şi acţiune în dezbaterea publică. Recunoaşterea publică a libertăţii religioase, educaţia creştină a copiilor şi tinerilor, misiunea în marile centre urbane, accesul la mijloacele moderne de comunicaţie, toate acestea sînt subiecte de mare urgenţă pe care Biserica nu le poate eluda. Ea nu poate să observe societatea actuală fără să participe la mersul acesteia, căutînd să vindece ambiguităţile şi suferinţele ei, celebrînd succesele şi bucuriile ei. Pentru a nu veni în conflict cu autorităţile politice, din perioada anterioară, Biserica a avut adesea o atitudine plină de scrupule şi ezitări. Datoria ei este însă aceea de a readuce pe Dumnezeu în centrul vieţii poporului, în mijlocul capitalei, acolo unde se face politica ţării, acolo unde sînt concentrate instanţele şi instituţiile care decid viitorul naţiunii (cf. II-Regi 6,12-19).

O oarecare presiune morală publică asupra autorităţilor politice, care trebuie să fie chemate din cînd în cînd la realism şi modestie, face parte din critica profetică a Bisericii. Făcînd aceasta ea nu se erijează în judecător sau arbitru naţional. Dacă profeţii vor tăcea, vor vorbi pietrele, iar dacă creştinii vor amuţi, atunci "cerurile vor fi desirate" (cf.Marcu 1,10) prin venirea Duhului viu şi înnoitor al lui Dumnezeu, un Dumnezeu care nu mai vrea să rabde nedreptăţile. Iată de ce Biserica trebuie să convoace poporul nu numai ca să-i citească cronica înaintaşilor şi să-i aducă aminte de memoria sfîntă a strămoşilor, ci şi să i se înfăţişeze semne şi minuni din vremea noastră, să i se vestească vestea cea bună, sau cea rea, a viitorului: "Adunaţi-vă şi ascultaţi cele ce se vor întîmpla în timpurile care vin" (Fac. 49,1). Există multe semne văzute sau imperceptibile ale prezenţei şi lucrării Duhului Sfînt, Duhul înnoirii şi transformării, care ne permit să sperăm într-un pămînt nou şi cer nou.

Problema educaţiei politice a credincioşilor este o problemă de bază pentru reflecţia teologică şi practica pastorală. Credincioşii au fost intimidaţi de complexitatea unui sistem

politic totalitar, de aceea s-au ferit să pună mîna pe mecanismul acestuia. Formarea lor politică a fost deliberat ignorată. Foarte multe orientări politice şi culturale au fost date ca şi cînd cunoaşterea credincioşilor ar fi depins exclusiv de aceasta, considerîndu-i într-un fel orbi sau incapabili de discernămînt politic. Există o întreagă literatură cu caracter ideologic care postula o comunitate de creştini insuficient matură şi iluminată pentru a fi în măsură să cunoască, în mod independent, evoluţia politică a ţării.

Simbioza dintre credinţă şi cultură este, desigur, un punct de referinţă şi de plecare, niciodată o valoare absolută şi o realizare definitivă. Acest caracter a fost şi este piatra pe care s-a clădit rezistenţa împotriva totalitarismului. După o definiţie marxistă a religiei, credinţa ar avea aria ei personală, afectivă, domeniul "religios" rezervat Bisericii, de aceea ea este condamnată să rămînă inofensivă pe plan social, nefertilă pe plan cultural, pasivă pe plan politic. Intenţia activităţii ateiste a fost aceea de a separa creştinismul de cultură plasîndu-le în două domenii închise, necomunicabile.

Pentru a influenţa spiritualitatea societăţii, puterea politică, pe de o parte, a pus la muzeu sau a retras din circulaţie simbolurile religioase, sub pretextul că acestea nu mai au pondere intelectuală şi nici suport social. S-a crezut că memoria şi practica religioasă, tradiţie de referinţă a poporului, pot fi sufocate prin ştergerea simbolurilor. Or, prin retragerea acestora s-a creat un gol imens, deoarece realitatea lor persista în inima şi cugetul oamenilor, dar nu mai putea fi comunicată şi transmisă din lipsa limbajului simbolic.

Pe de altă parte, ideologia a avansat metafore, simboluri, termeni novatori şi triumfalişti pentru a descrie ceea ce s-a realizat şi ceea ce se va face în viitor de clasa muncitoare. Or, acestea n-au avut nici funcţie de substituire (a simbolurilor religioase vechi), nici funcţie interpretativă faţă de realitatea prezentă. În loc să redea această realitate, aceste simboluri noi au înmormîntat situaţiile şi problemele existenţiale, crizele economice şi sociale.

De aici confuzia intelectuală şi criza spirituală care au marcat cultura românească din această perioadă. Instituţiile de referinţă au fost amestecate cu improvizaţiile ideologice contextuale

care nu aveau nici o autoritate validată. Discursul politic, alături cu realitatea, a mistificat totalmente valorile. De unde haosul ideologic în care s-a găsit autoritatea politică în ultimele clipe. Starea ei de dezesperare a fost creată de faptul că centrul de decizie îi scăpase din mînă, că centrul de greutate al situaţiei se afla în altă parte, în stradă, că adevărata identitate se exprima la alt nivel, acela al poporului răbdător, dar înţelept şi brav.

Practic, mulţi acceptă separarea de domenii închise, cu convingerea că pot fi rînd pe rînd cînd "religioşi", cînd "seculari". Tradiţia teologică şi spirituală ortodoxă n-a văzut însă în creştinism şi în cultură două sisteme închise, antagonistice. Datorită ignoranţei în materie de religie, mulţi nu ştiu că credinţa creştină, deşi se inspiră din revelaţia divină, transcedentă, este destinată să transfigureze lumea şi creaţia văzută. Pămîntul este doar oglinda în care se reflectă lumea cerească a iubirii şi a harului. Această lumină cerească dă sens vieţii şi morţii, unind pe toţi într-un destin comun.

5. O reconciliere cu valoare de simbol

În urma schimbărilor politice din centrul şi estul Europei, uniatismul a devenit o problemă internaţională, ecumenică. Comitetul Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, în sesiunea din martie 1990, a adoptat o Declaraţie privind schimbările politice din Europa Centrală şi Orientală, în care menţionează, printre problemele apărute în această parte a Europei, aceea de a reabilita uniaţia de la Brest (în Lituania) din 1596 contra Bisericii Ruse. În România, dialogul dintre Biserica Ortodoxe Română şi Biserica Greco-catolică (Unită) din Transilvania (aceasta din urmă fiind desfiinţată prin decretul guvernului român la 1 decembrie 1948) este în curs de realizare pentru a se găsi o soluţie pastorală şi ecumenică.

Ortodocşii din generaţia mai tînără nu cunosc suficient istoria dependenţei de Roma a unei părţi din Biserica Ortodoxă a Transilvaniei. Ei cer să li se explice toate aspectele "unirii cu Roma" pentru a înţelege actul de revenire a uniţilor în 1948 şi actul de anulare a acestei reveniri în 1989.

La originea uniaţiei stă o mistificare a istoriei creştinismului la români. În favoarea ei se foloseşte o argumentare istorică falsă, potrivit căreia românii ar fi trăit, din punct de vedere bisericesc, în orbita Romei pînă la jumătatea secolului al IX-lea, deoarece România, cuprinsă în limitele provinciei Ilíricum, depindea atunci de patriarhul Occidentului, episcopul de Roma. De abia în secolul al IX-lea, odată cu formarea Bisericii Bulgare (870), ortodoxia română s-ar fi separat de Occident, intrînd sub jurisdicţia Constantinopolului (Patriarhul Ignatie), adoptînd ritul bizantin şi liturghia în limba slavonă. În secolul al XIV-lea, Patriarhia Ecumenică favorizează constituirea unei structuri bisericeşti în România, pe care o subordonează şi o integrează în comuniunea orientală. De abia la începutul secolului al XVIII-lea, cînd sinodul de la Alba Iulia declară unirea cu Roma, s-ar reveni la tradiţia originală. Astfel, uniţii pretind că sînt "continuatorii primilor creştini ai ţării" (Janin). Or, istoria creştinismului la români nu cunoaşte această schemă simplificatoare. În loc să restituie faptele şi datele istorice, acest proiect inventează.

"Unirea" ortodocşilor români din Transilvania cu Biserica Romei ar fi fost, zic unii, o "necesitate istorică" date fiind condiţiile politice din această regiune la sfîrşitul secolului al XVI-lea. Biserica românilor devenise, într-adevăr, fragilă şi vulnerabilă la intervenţiile şi presiunile confesiunilor şi statelor dominante din Transilvania. Rînd pe rînd, acestea au căutat să convertească pe români nu numai confesional, ci şi naţional, pretextînd că propun, odată cu un creştinism occidental superior riturilor şi superstiţiilor orientale, şi un standard apusean de cultură.

Într-adevăr, românii au fost, mai întîi, supuşi la denigrările şi vexaţiunile noilor reformatori - luterani şi calvini -, începînd cu Melanchton, - de Petru Melius (1535-1572), episcop reformat de Debreţin, sau de Ştefan Gelesi Katona (sec.17). S-a imaginat un plan de a introduce Reforma la "valahi", sub pretextul evanghelizării şi promovării culturii occidentale printre români. Prinţul Gabriel Bethlen intervine la Ciril Lucaris (1572-1638) să-l ajute în convertirea românilor (în 1629). Tentativa cu catehismul luteran <u>Întrebarea creştinească</u> (Braşov, 1559) face parte din acelaşi proiect.

Doi mitropoliţi români, Varlaam al Moldovei, în Răspunsul la catehismul calvinesc (Iaşi, 1645) şi Petru Movilă al Kievului, în Mărturisirea ortodoxă (adoptată de Sinodul de la Iaşi în 1642), au comparat Ortodoxia cu confesiunile occidentale.

Ofensiva prozelitistă a reformatorilor în Transilvania, care vedea în Ortodoxie o credinţă populară plină de superstiţii, a fost apoi continuată de campania de unire cu Roma, regizată de imperiul austro-ungar începînd cu 1726, prin intermediul unui organism ca De Propaganda Fide care considera Ortodoxia o simplă Biserică ritualistă schismatică. Se ştie că privilegiile nobiliare, culturale şi sociale au constituit un element component de prim ordin al politicii catolice prozelitiste în Transilvania. De aceea, cu toate că opoziţia internă la această unire a fost reală, ea n-a avut succes. În schimb, românii din Transilvania au avut o forţă de rezistenţă în contactele lor cu Bisericile din Ţara Românească şi Moldova. Ar trebui să fie spus că regii unguri n-au reuşit niciodată să impună dreptul de suzeranitate celor două regiuni româneşti, unde adesea au trimis "episcopi misionari" dar fără succes. De altfel, este binecunoscută politica Moldovei şi Ţării Româneşti contra imperiului austro-ungar.

În ce priveşte înţelegerea Ortodoxiei româneşti de către Biserica unită, aceasta este deficientă şi superficială. Pe de o parte, pentru că reduce Ortodoxia la "ritul oriental", la o anumită tradiţie liturgică şi culturală, la slavism şi bizantinism. Istoricii uniţi sînt intrigaţi de existenţa unei Biserici ortodoxe de limbă latină şi cultură romană. Iar a spune că o Biserică Ortodoxă locală, respectiv cea Română, n-ar fi membru al Bisericii universale pe considerentul că nu recunoaşte pe episcopul de Roma ca şef suprem al tuturor creştinilor, aceasta ţine de eclesiologia secolelor trecute. Or, tocmai pe temeiul acestei eclesiologii restrictive şi deformatoare, Atanasie Anghel (1701-1713), mitropolit ortodox, a fost rehirotonit episcop unit.

Pe de altă parte, pentru uniţi, Biserica Română n-ar fi jucat nici un rol în formarea ideii de naţiune, nici n-ar fi avut un loc în viaţa culturală a poporului român. Ortodoxia română ar fi fost depăşită de obstacolele impuse de puterea politică. Unirea cu Roma ar fi însemnat scoaterea ortodocşilor din impasul izolării faţă de Occident şi de sub oprimarea statului naţionalist.

Dar dacă Ortodoxia este denigrată de uniţi, în special cei din Occident, ca fiind Biserica "lui Caragiale", Biserica supusă Statului, sub influenţa ţărănimii şi a poporului simplu, atunci cum mai afirmă ei că unirea cu Roma ar însemna păstrarea valorilor ortodoxiei româneşti?

Biserica unită nu trebuie să exagereze definiţia şi rolul ei în raport cu Ortodoxia. Ea este ceea ce este: Biserică integrată în sistemul eclezistic roman ca rit bizantin. Ortodoxia românească îi contestă mai multe practici şi atitudini, anume că invită pe ortodocşi la unirea cu Roma după metoda prozelitismului. De altfel, ea ştie că Ortodoxia este singura Biserică ce nu va lăsa Catolicismul să vînture oricum doctrina primatului episcopului de Roma asupra Bisericii universale, nici să doarmă în nostalgia refacerii uniatismului după modelul din secolele trecute. Aceasta ar însemna alienarea ortodocşilor de contextul lor naţional şi cultural.

Apoi, planul de "unire cu Roma" sau uniatismul, secretat de eclezioloqia latină din secolele XII-XIII, nu mai poate fi considerat ca model de unitate ecumenică. Uniatismul practicat în trecut apare derizoriu şi prezumţios, deoarece ignorează nu numai doctrina ortodoxă despre Biserica locală ca expresie a Bisericii universale, despre autonomia şi catolicitatea concomitente ale acesteia, ci şi eclezioloqia "comuniunii, pe care o promovează acum teologii catolici ca bază de dialog cu ortodocşii. Logica dialogului eclezioloqic dintre Ortodoxie şi catolicism nu mai lasă loc unui astfel de model de comuniune cu Roma.

Lupta Bisericii din Transilvania a avut un caracter politic naţional pronunţat, împotriva tentativelor de a impune naţiunii române de aici fie Reforma fie Catolicismul, în cadrul politicii de a îngloba minorităţile confesionale şi etnice în structura imperială, de expansiune politico-confesională a imperiului austro-ungar. Dependenţa bisericească provocată de uniatism în 1697-17oo n-a slăbit legătura dintre Ortodoxie şi populaţia română din Transilvania, majoritară dar fără drepturi politice.

Biserica Ortodoxă a recunoscut uniţilor rolul lor exemplar în evenimentele din 1848 şi 1918. Aceştia n-au acceptat recuperarea maghiară a Transilvaniei, bazată pe o istorie a Transilvaniei fabricată în acest scop. De fapt, Biserica "unită" s-a

simţit şi ea antrenată de întreaga evoluţie a naţiunii române din Transilvania, ortodoxă prin definiţie. Nu se putea deci ca naţiunea să aibă în 1918 o viziune, aceea a unirii cu ţara, iar Biserica un alt proiect, al unirii cu Roma. Uniţii au înţeles că, pentru ortodocşi, există o unitate indestructibilă între Biserica de origine şi naţiunea de origine din Transilvania. În fond, marea temă Biserică-naţiune în Transilvania este comună ortodocşilor şi uniţilor.

Apoi, o problemă care trebuie subliniată este următoarea:

- nimeni nu contestă contribuţia lui Samuil Micu, Gheorghe Şincai, Petru Maior la renaşterea conştiinţei naţionale, apărînd latinitatea limbii şi culturii române, la educaţia poporului român în general. Rolul oamenilor politici uniţi, pe plan politic şi cultural, este bine cunoscut. Mesajul şcolii ardelene: "Noi purtăm pecetea Romei" a fost o idee forţă în lupta naţională din Transilvania. Totuşi, contribuţia Bisericii Ortodoxe la consolidarea naţiunii române, de-a lungul istoriei şi în toate părţile ţării, este incomparabilă şi de neignorat.

Problema refacerii Bisericilor unite acolo unde încetase să mai funcţioneze în mod organizat, este o problemă pastorală şi ecumenică. Pastorală, deoarece credincioşii uniţi trebuie să se manifeste în continuare cu trecutul lor; ecumenică, deoarece uniţii au o origine etnică şi o cultură identică cu ortodocşi, deci pot ajunge la forme de mărturie comună, slujind poporul român în totalitatea lui. Pe această bază reconcilierea dintre românii ortodocşi şi uniţi este nu numai posibilă, ci o mare necesitate naţională. Ea are valoare simbolică deoarece ar inspira şi antrena şi pe ceilalţi creştini în procesul de unitate ecumenică.

Problema aceasta poate fi însă dirijată politic, aşa cum se întîmplă deja în multe ţări ortodoxe. Papa Ioan-Paul II urmăreşte cu cea mai mare atenţie evoluţia contemporană a creştinismului din Estul şi Centrul Europei. Iar Bisericile unite din aceste părţi ale Europei intră în obiectivul său într-un mod special. Totuşi, disciplina ecumenică de azi nu permite papei să-şi exercite autoritatea sa pastorală în acest spaţiu, unde trăiesc majoritatea ortodocşilor, ca şi cînd aceştia n-ar exista. În plus, Biserica Română Ortodoxă din Transilvania nu mai este fragilă şi vulnerabilă ca în momentul "uniaţiei", ci azi se simte puternică şi independentă. Procesul de consolidare a unităţii naţionale în jurul

Bisericii Ortodoxe este ferm. Biserica unită este obligată să țină seama de aceste realități. Dialogul dintre ortodocși și uniți ar aduce o perspectivă nouă în problema națională în Transilvania și în întreaga țară. Dimpotrivă, incitarea la practica uniatismului ca mijloc de prozelitism ar fi dăunătoare pentru unitatea poporului român din această parte a țării.

Biserica unită trebuie să-și regăsească energia și nu pentru a ataca pe ortodocși, ci pentru a conlucra cu ei în multe domenii comune, ca de pildă educație națională, pentru a sluji împreună prosperitatea și integritatea poporului român. Acest gen de revenire la Ortodoxie este binevenit. Aceasta ar vindeca revenirea prin forțare, din 1948.

6. Conlucrarea în sînul Bisericii

Dar viața internă, "conciliară", a Bisericii? În ce fel trăiesc credincioșii în sînul Bisericii, cum se acceptă și se resping unii pe alții? Cum înțelege preotul misiunea lui de a cultiva "preoția" tuturor credincioșilor botezați? De ce natură este raportul episcopului cu preoții din eparhie? În ce măsură preoții participă la luarea deciziilor de către sinodul episcopului? Dacă este important ca sinodul să aleagă episcopi care se bucură de încrederea preoților și credincioșilor, atunci cum participă aceștia din urmă la recrutarea și alegerea episcopilor?

Să ne oprim acum la conlucrarea misionară și liturgică în cadrul parohiei.

În multe parohii, preoții sînt confruntați cu grupări creștine care pretind că fiecare creștin are libertatea să se autodeclare "preot" independent, fără nici un criteriu sau referință. Desigur, această teză este greșită nu numai în raport cu tradiția ortodoxă, ci și în virtutea Evangheliei. Ceea ce este intolerabil din punct de vedere teologic și ecumenic este faptul că aceste grupări degradează misiunea și evanghelizarea atunci cînd le confundă cu sectarismul și prozelitismul în detrimentul Bisericilor care se află într-un loc înaintea lor.

Dar una este să se spună un cuvînt ferm împotriva practicilor prozelitiste și antiecumenice și altceva este modul cum este tratată preoția credincioșilor ortodocși. Din cauză că această preoție a fost suprasolicitată de comunitățile zis neo-protestante, preoții ortodocși n-au cultivat și fructificat pe deplin această calitate a credincioșilor lor. Teologia română trebuie să iasă din rezerva ei cu privire la participarea directă a mirenilor la misiunea Bisericii pe temeiul preoției lor. Diminuarea acestei preoții nu servește misiunea Bisericii.

Să amintim că preoția credincioșilor nu se limitează la viața internă a Bisericii, la cult și liturghie, cum se lasă a se înțelege în manualele de îndrumări misionare. Preoția primită prin Botez se exercită individual sau colectiv, în misiunea Bisericii (cf. I Petru 2,9; Fapte 4,32). Evanghelia se referă la această slujire cînd vorbește de "sarea pămîntului" și de "lumina lumii", de: "așa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor"

(cf. Matei 5,13,14,16). Apostolul Petru scrie: "Iar voi sînteţi seminţie aleasă, preoţie împărătească, neam sfînt, popor agonisit de Dumnezeu, însărcinaţi să vestiţi în lume minunile Aceluia ce v-a chemat, din întuneric, la lumina Sa cea minunată" (I Petru 2,9). Părinţii şi marii catehaţi ai Bisericii vorbesc de măreţia şi bogăţia Tainei Botezului, ca şi a Ungerii cu Mir, prin care fiecare credincios primeşte un dar şi o slujire specifică în lăuntrul corpului bisericesc: "După harul pe care l-a primit fiecare, slujiţi unii altora" (I Petru 4,1o). Parte din răspunsul ortodox dat celor ce au altă interpretare a preoţiei celor botezaţi, este afirmaţia că, credincioşii ortodocşi sînt "unşi" şi trimişi pe calea misiunii, ca să deschidă noi porţi de intrare pentru credinţă, ca să descopere pe Dumnezeu în viaţa oamenilor, în felurite forme de prezenţă şi de lucrare. În nici un caz ei nu sînt ţinuţi să pună făclia sub obroc (Matei 5,15) sau să ascundă talantul primit (Luca 19,2o).

Aceeaşi observaţie se poate face şi despre conlucrarea liturgică. În unele studii despre preoţie şi Liturghie, capitolul referitor la preoţia primită prin hirotonia episcopului şi la rolul preotului ca liturghisitor ia asemenea proporţii, de parcă liturghia ar fi o slujbă clericală, nu eclezială.

În acţiunea liturghiei, preotul slujitor şi credinciosul primitor conlucrează cu Iisus Hristos, Cel care celebrează Euharistia. Hristos, Acelaşi Hristos căruia I s-a făcut milă de mulţimea înfometată (cf. Matei 15, 29-37), este Cel care "frînge şi împarte, Cel ce Se sfarmă şi nu Se desparte". Mai mult, este Hristos împăratul care Se arată anticipat celor ce-L aşteaptă, Mirele care Se dăruieşte Bisericii Sale. Trupul şi Sîngele lui Hristos, sub forma pîinii şi a vinului, constituie "postul" ucenicilor, care nu mai au fizic pe Iisus în mijlocul lor (cf.Matei 9, 14-15). Împărtăşindu-se, au totuşi simţirea prezenţei lui Hristos şi creşte în ei dorinţa de a-L revedea şi întîmpina. Părinţii Bisericii pun în relief această experienţă covîrşitoare a lui Hristos în comuniunea euharistică.

Această conlucrare liturgică a preoţilor şi credincioşilor trebuie să fie corect înţeleasă, pentru a nu se cădea în formalism sau spiritualism. Există o tendinţă să se reducă spiritualitatea ortodoxă la o "liturghie interioară", să se acrediteze ideea că celebrarea Tainei Cuminecării, culminînd cu sfin-

ţirea darurilor de pîine şi vin în Trupul şi Sîngele lui Iisus Hristos, nu implică în mod necesar împărtăşirea credincioşilor. Duhovnici severi exagerează măsurile canonice, disciplinare, care preced cuminecarea, prescrise în Taina Mărturisirii păcatelor.

Tradiţia de totdeauna a Bisericii a făcut o legătură directă între înmulţirea pîinilor şi taina cuminecării. Existenţa credincioşilor depinde de pîinea cerească şi de hrana pămîntească, de ceea ce iese din coasta lui Iisus şi de ceea ce iese din coasta pămîntului.

Desigur, nevoia de "pîinea care se pogoară din cer" nu se manifestă fizic, deci ea poate fi uşor ignorată. Totuşi, ea este tot atît de reală ca şi cea fizică. Această foame profundă, irezistibilă, poate fi cunoscută numai prin credinţă, singura care ne dă senzaţia de acea foame şi sete care nu se acoperă cu consumarea bunurilor. Credincioşii vin la Liturghie pentru că nu pot continua pe calea credinţei fără hrană şi băutură cerească. Cuminecarea răspunde unor nevoi profunde pe care numai credinţa personală le sesizează. Să ne amintim de strigătul martirilor: "Fără Împărtăşanie nu mai putem să suferim". Credincioşii care se întorc de la Liturghie fără să primească "pîinea vieţii", înfometaţi, vor cădea epuizaţi pe drum.

Dacă foamea fizică, nefiind satisfăcută, duce la inaniţie, care sînt consecinţele celeilalte înfometări, spirituale? Desigur, epuizarea parohiei. Consecinţele faptului că preoţii nu invită pe credincioşi cît mai des la primirea Împărtăşaniei sînt grave.

Preoţii cunosc aceasta din propria lor experienţă. Preotul se cuminecă la fiecare Liturghie euharistică, anume ca să fie în stare să continue drumul său. Comparată cu "mana cerească" dată poporul Israel în timpul exodului, Euharistia este hrana poporului lui Dumnezeu, Biserica, în pelerinajul ei spre lumea viitoare, Împărăţia lui Dumnezeu. Fără Împărtăşirea Sfintelor Taine, care se dau "spre tămăduirea sufletului şi a trupului", comunitatea se stinge.

În legătură cu împărtăşirea credincioşilor,deasă sau rară, cu condiţiile în care se face comuniunea, s-a scris foarte mult. Uneori canoane de circumstanţă sau de excepţie, precum şi reguli minime, sînt recomandate ca porunci bisericeşti permanente. Preoţii sînt totuşi obligaţi să respecte cîteva exigenţe esenţiale ale Liturghiei:

Poporul lui Dumnezeu, poporul Noului Testament, a fost de la început o comunitate de cult centrată pe Euharistie (cf.I. Cor., 10, 14-22; 11, 17-34); Pîinea care se frînge şi vinul care se varsă sînt însuşi trupul lui Hristos care Se răstigneşte pe cruce pentru a împăca în El lumea cu Dumnezeu; Pîinea frîntă este şi simbolul comunităţii răstignite, ale cărei suferinţe sînt vindecate de jertfa trupului lui Hristos; "Acesta este trupul Meu care se frînge pentru voi" (I Cor., 11, 24). Cu încrederea că El este cel ce dă şi se dă din cauza iubirii faţă de noi, credinciosul se apropie de potir: "Că nu vin la Tine ca un nepăsător, Hristoase Dumnezeule, ci cu încrederea în bunătatea Ta cea nespusă, de teamă ca nu cumva rămînînd lipsit prea multă vreme de împărtăşirea Ta, să fiu prins de lupul cel răpitor" (Rugăciunea de împărtăşire, <u>Liturghier</u>, ed.1974, p.250-251).

"Cele sfinte se cuvin sfinţilor". "Dacă îi voi elibera flămînzi la casa lor, se vor istovi pe drum". Liturghia este o cină de sărbătoare pentru toţi, plină de speranţă: "Cei care aţi postit şi cei care nu aţi postit, veseliţi-vă astăzi. Masa este plină, ospătaţi-vă toţi. Viţelul este mult, nimeni să nu iasă flămînd. Gustaţi toţi din ospăţul credinţei; împărtăşiţi-vă toţi din bogăţia bunătăţii. Nimeni să nu se plîngă de sărăcie, pentru că s-a arătat împărăţia cea pentru toţi" (Sf.Ioan Gură de Aur, <u>Cuvînt de Paşti</u>). Eclesiastul făcea aceeaşi invitaţie profetică: <u>"Vino, mănîncă pîinea ta cu bucurie şi bea vinul tău cu inimă bună"</u> (9,7).

7. <u>Demnitatea omului</u>

Tragedia centrală a totalitarismului în România a fost desfigurarea persoanei umane şi tirania împotriva drepturilor omului. Nu examinăm aici dacă atitudinea autorităţilor bisericeşti în această materie a fost în concordanţă cu învăţăturile ortodoxe. Experienţa actuală demonstrează totuşi că un mesaj mai explicit şi o rezistenţă mai directă din partea Bisericii Române ar fi fost

necesare şi utile, pentru perceperea şi practicarea drepturilor omului în România, în perioada ultimelor trei decenii.

Iată cîteva principii pentru respectarea demnităţii omului.

Omul este fiinţa creată care redă în mod fizic, imanent, imaginea, comuniunea şi prezenţa lui Dumnezeu, autorul şi creatorul vieţii. După cartea Facerii, omul este chipul lui Dumnezeu (Fac., 1, 27). După chipul Său l-a creat (cf. Sirah 17,3). Pentru Psalmist, omul este opera mîinilor lui Dumnezeu (cf. Ps., 137,8): "Mîinile Tale m-au făcut şi m-au zidit" (Ps., 118, 73). Măreţia omului este comparată cu cea a îngerilor, fiind încununat cu slavă şi cinste (Ps.,8, 4-5). "Chipul" constă anume în faptul că el redă în mod văzut originea sa, cea de sus, nu cea de pe pămînt, comuniunea sa cu Dumnezeu. Fără Dumnezeu, omul simte un gol imens în existenţa sa personală, fiind rupt de principiul vieţii sale. Căci viaţa sa este ascunsă în Dumnezeu (cf.Col.3,4).

Omul este subiectul personal care are o viziune, adică o credinţă despre istorie şi despre lume. Şi aceasta este credinţa sa: a purta cu sine o altă viziune despre lume. Omul are acum o altă perspectivă, anume credinţa lui Hristos cel înviat, Noul Adam, prototipul noului om, care creşte şi se înnoieşte "după chipul Celui ce l-a creat" (Col., 3, 9-10). Omul este destinat acum să apropieze "credinţa lui Hristos", să devină asemenea cu chipul autentic al lui Dumnezeu, care este Fiul Său întrupat "de la Duhul Sfînt şi din Fecioara Maria". Demnitatea sa constă în aceea că priveşte în sus, că este întors spre cer ca o "plantă cerească". El caută acum cele de sus şi cugetă cele de sus (cf. Col., 3, 1-2), numele lui fiind înscris în ceruri (cf.Evrei 12, 22-23), iar cetatea lui veşnică fiind lumea viitoare, împărăţia lui Dumnezeu (cf. Filip., 4,20).

Omul este chemat să realizeze această viziune despre lume, ca "împreună-lucrător" cu Dumnezeu. Şi aceasta este mîntuirea sa şi desăvîrşirea sa: să transforme viziunea sa în istorie, să dezvolte credinţa lui Hristos în fapte şi roade, să introducă harul lui Dumnezeu în situaţii personale şi sociale. El poate eşua în realizarea acestei viziuni, dar el caută mereu să facă un spaţiu istoric acestei credinţe, fie pe plan personal, fie pe cel comunitar. Păcatul, care "a intrat în lume" (Rom. 5, 12), deci n-a fost

creat de Dumnezeu, n-a distrus în om vocaţia sa de a face voia lui Dumnezeu, astfel ca să fie "precum în cer, aşa şi pe pămînt". Păcatul a îmbrăcat chipul într-o "haină murdară" (cf.Iuda, 23), dar, prin Botez, Hristos îi redă "haina luminoasă". Păcatul a învăluit viziunea sa într-o ceaţă cumplită, dar lumina lui Hristos luminează chiar în întuneric, iar întunericul nu va putea niciodată să o acopere (cf.Ioan 1, 5). Tragedia centrală a omului se vădeşte atunci cînd, în loc să convertească această viziune în putere de speranţă şi de viaţă, el o perverteşte în forţă de distrugere şi de moarte.

Care este funcţia critică şi etică a acestor principii?

Omul trebuie să fie conştient de dimensiunea sacră a fiinţei şi existenţei sale, de măreţia viziunii pe care o poartă cu sine. Tocmai pentru că redă istoric chipul lui Dumnezeu, că revelează lumii planul pe care Dumnezeu îl are cu ea, forţele răului imaginează diverse forme de tiranie împotriva libertăţii şi demnităţii lui. Oricine poate să fie ispitit sau împins să abdice de la demnitatea sa, să-şi facă libertatea dependentă, să fie complice la acte de tiranie. În acest caz, omul trebuie să devină responsabil de propria-i biografie, cunoscînd dificultăţile acestei răspunderi. Constrîngerile existenţiale la care poate fi supusă persoana - lacrimile, doliul, moartea, ameninţarea, restricţiile materiale şi spirituale, nedreptatea, represiunea, izolarea, violenţa - toate acestea nu pot fi uşor evitate sau depăşite. Morala creştină nu este pesimistă, dar, cu simţul ei realist, înscrie toate acestea în <u>urmarea</u> lui Hristos, în acest timp istoric în care puterile sînt amestecate. De aici, angajarea totală a persoanei în etică şi spiritualitate.

Violenţa şi tirania împotriva omului sînt o ofensă contra lui Dumnezeu. Dumnezeu însuşi este atins atunci cînd omul este tratat în mod abominabil. Omul suferind este imaginea lui Dumnezeu: "Nu ţi-e milă de Dumnezeu", astfel sînt apostrofaţi călăul şi tiranul de către poporul credincios. În fiecare moment, umilirea lui Hristos, El însuşi "<u>batjocorit, biciuit, răstignit</u>" (cf. Matei 20, 19), este retrăită de persoane şi comunităţi în trupul şi în sufletul lor. Sfîntul Apostol Pavel descrie viaţa sa ca o permanentă participare la suferinţele lui Hristos: "<u>Împlinesc, în trupul meu, lipsurile patimilor lui Hristos, pentru trupul Lui care este Biserica</u>" (Col., 1,24).

Răul pe care oamenii îl fac unii altora nu este abstract, ci atinge uneori mijloacele lor de existenţă, are consecinţe grave pentru libertatea şi demnitatea lor, pentru modul lor de a gîndi şi trăi. Problemele umane, personale sau comune, chiar cele mai mici nu sînt derizorii. De aceea, Dumnezeu nu numai că iubeşte omul, ci, mai mult, îi poartă de grijă, intervine în favoarea lui, îl apără şi îl mîngîie. Profeţii sînt cei dintîi mari apărători şi mîngîietori ai săracilor, orfanilor, văduvelor, oprimaţilor, ai celor fără libertate.

Omul este singura fiinţă care are o viziune - credinţă despre lume - fireşte, din credinţa lui Hristos şi revelaţia Acestuia, de care face dependente vocaţia, desăvîrşirea şi misiunea sa şi care-i conferă demnitatea sa. Care este atitudinea pastorală a preotului, a Bisericii în faţa acestei realităţi?

Orice formă de violenţă şi de degradare a demnităţii omului trebuie să fie identificată şi demascată. Aceasta face parte din corectitudinea morală a preotului şi a Bisericii. Biserica nu numai că nu poate legitima violarea demnităţii şi libertăţii omului, dar ea nu trebuie să stea la distanţă de victime, sau să intimideze prin tăcerea ei pe cei ce sînt angajaţi în discutarea şi rezolvarea problemelor existenţiale. Pasivitatea faţă de aceste chestiuni de viaţă şi de moarte ruinează autoritatea morală şi spirituală a Bisericii, duce la alienarea pastorală a preotului. Problemele drepturilor omului creează adesea situaţii de tensiune şi conflict nu numai cu semenii, ci şi cu autorităţile civile. Aici este nevoie de un cuvînt clar al Bisericii în favoarea restabilirii dreptăţii.

Preotul trebuie să facă probă de o mare compasiune şi solicitudine faţă de cei ce se zbat în constrîngeri materiale şi spirituale, mai ales cele care ţin de demnitatea persoanei. El trebuie să facă totul pentru a înviora încrederea şi speranţa celor ce suferă. Spiritualitatea creştină nu este o mistică falsă a resemnării şi disperării, ci o morală evanghelică a încrederii şi nădejdii: "Prindeţi curaj şi înălţaţi capetele voastre" (cf.Luca 21,28).

În fine, credinciosul şi orice persoană care suferă trebuie să găsească în comunitatea creştină o adevărată comuniune de sprijin şi de referinţă. Indiferent dacă este membru nominal al parohiei sau nu este, cel care suferă nedreptatea şi cruzimea

aparţine Bisericii. Există cazuri în istorie cînd Biserica n-a reuşit să apere şi să primească pe cei ce erau victimele persecuţiei şi opresiunii. Astăzi parohiile au devenit mult mai solidare cu martirii şi mărturisitorii care poartă în trupul lor "semnele" lui Hristos. Preotul este dator să aducă în centrul rugăciunilor şi mijlocirilor liturgice numele acestora, precum şi problemele reale, concrete, ale credincioşilor pe care lumea îi urăşte, îi urăşte pe nedrept (cf. Ioan 15, 19, 25).

8. O spiritualitate specifică Bisericii Române

Faptul că credincioşii români păstrează în memoria lor chipul Sfîntului Calinic de la Cernica, al cărui nume a fost înscris în comuniunea sfinţilor români (anume, în perioada anilor '50), are o semnificaţie majoră pentru reafirmarea identităţii şi misiunii actuale a Ortodoxiei române. Într-adevăr, pietatea populară a "receptat" exemplul Sfîntului Calinic deoarece acesta nu a separat asceza personală de vocaţia comunitară, votul monahal al sărăciei de bună voie, de sprijinirea celor ce îndurau sărăcia de nevoie. Sfîntul Calinic a înţeles că misiunea creştinului - mirean sau călugăr - este aceea de a traduce în fapte întîlnirea lor cu Hristos cel înviat, continuînd astfel experienţa ucenicilor din Emaus: "Atunci ei au istorisit cele petrecute pe cale şi cum a fost cunoscut de ei la frîngerea pîinii" (Luca 24,35). Creştinul este discipol al lui Hristos în măsura în care este martor şi mărturisitor al lui Hristos (cf. Luca 24, 48; Fapte 1,18). Sfîntul Calinic nu a ezitat să iasă în largul societăţii şi să fie acolo martor al învierii lui Hristos, să facă "semne şi minuni" ale iubirii, semnele ucenicilor din toate timpurile (cf. Fapte 4,30). Pentru el, spiritualitatea implică această prezenţă prin "semne şi minuni", prin care se extinde împărăţia lui Dumnezeu în lume.

Este timpul ca această înţelegere a spiritualităţii să fie păstrată vie şi reafirmată. Căci tema spiritualităţii, care se bucură de cea mai mare atenţie în literatura teologică română de azi, este tratată cu predilecţie fie din perspectiva monastică, fie din cea liturgică, lăsîndu-se impresia că noţiunea ar avea un sens restrictiv. Valorile spirituale par a fi disociate de perspectivele lor profetice şi de implicaţiile practice, sociale. Or, spiritualitatea constituie tocmai forţa de integrare a vieţii creştine, în ansamblul ei, în toate compartimentele ei. Iar literatura de spiritualitate a avut totdeauna un caracter profetic, vizionar.

De asemenea, în multe studii şi articole de Teologie morală se acreditase ideea neamestecului Bisericii în sfera "laică", folosindu-se pentru această argumentare diferite motive: fie că statul ar fi preluat asupra sa iniţiativele şi instituţiile

cu funcție socială, fie că Biserica n-ar dispune de soluții realiste accesibile tuturor, fie că pur și simplu ea nu ar mai conta ca autoritate morală și socială credibilă. Or, aceasta ar însemna nu numai să fie disociate, în mod arbitrar, realitățile spirituale, personale, de realitățile istorice, sociale, ci și să fie ascunsă sub obroc lumina Evangheliei, care luminează pe tot omul care vine în lume (Ioan 1,9).

Care sînt virtuțile unei spiritualități specifice Bisericii noastre? Ce învățăm din exemplul Sfîntului Calinic de la Cernica pentru a răspunde la această întrebare?

Există o dialectică între "mistic" și "social", între sensul tainic al prezenței lui Hristos în noi (îndumnezeirea) și extinderea împărăției lui Dumnezeu în mediul societății, în jurul nostru. Căutarea împărăției lui Dumnezeu în lăuntrul inimii, coborîrea în adîncul persoanei, pentru a descoperi și curăți izvorul de apă vie și de frumusețe, sînt corelative cu căutarea celor ce sînt "purtători de Hristos" printre noi, prin starea lor, pentru a fi dezlegați de orice legătură care-i micșorează și-i anihilează. Mai mult, cu cît conștiința prezenței lui Hristos, a îndumnezeirii este mai profundă, cu atît dorința de a extinde împărăția lui Dumnezeu în relațiile cu semenii este mai mare.

Spiritualitatea creștină este un component esențial în căutarea unei etici sociale comune. De la începutul ei, Biserica a intervenit activ în refacerea dreptății pentru toți: "Stăpînilor, dați supușilor voștri ceea ce este drept și egal, știind că și voi aveți stăpîn în ceruri" (Col.4,1; cf.3,25). Biserica a luat și la partea celor ce sînt victime ale oprimării economice și sociale, susținînd instituțiile care contribuie la dispariția sărăciei și nedreptății, materiale și spirituale. Chiar dacă organizarea vieții sociale este preluată de puterea seculară, Biserica are totdeauna o responsabilitate pastorală și profetică în domeniul social și politic. Căci instituțiile care dețin această putere pot eșua și pot deveni imobile, perpetuînd un tip de societate ce nu garantează dreptate pentru toți. Apoi, Biserica nu se poate debarasa de așa-zisele probleme socio-culturale politice, deoarece trebuie să verifice bine dacă nu cumva ea însăși face parte din aceste probleme, fiind, de pildă, implicată în menținerea unei situații sociale pe care poporul a

voit sau voiește să o schimbe.

Pentru Sfîntul Calinic solidaritatea creștină cu săracii are mai mult decît un caracter filantropic: ea are o valoare profetică. Creștinii au nevoie numai de mannă, adică de pîinea cea de toate zilele, pîinea necesară pentru a trăi, nu pentru a fi acumulată și speculată. Ceea ce este dincolo de mannă trebuie să fie dăruit celor ce n-au acest minimum. Căci ce poate să aducă la altar săracul sau cel ce nu are de lucru? Cum poate să se apropie de altar cel ce este umilit sau nu este liber? Biserica este aceea care trebuie să ofere, la altarul liturgic din biserică și la "altarul fratelui" din stradă, în locul și din partea celor ce nu au ce aduce. Această spiritualitate trebuie să devină "aluatul" care dospește toată frămîntătura. Combătînd pretențiile mesianice și triumfaliste ale celor ce posedă stăpînirea pămîntească, Biserica nu propune sisteme sau programe creștine de substituire. În schimb, ea se interesează mereu de înnoirea societății și de viitorul omenirii, deoarece Dumnezeu însuși a pus un aluat nou în frămîntătura veche a istoriei. Biserica trebuie deci să ofere un mediu în care toți, nu numai credincioșii ei activi, pot imagina și realiza, pe măsura acestei istorii fragile și trecătoare, un pămînt nou și un cer nou.

9. O teologie pentru timpul nostru

Teologia română are pe agenda ei probleme urgente de importanță supremă. Să amintim aici trei probleme:

Înainte de orice, teologia trebuie să evalueze legămîntul Bisericii cu poporul său, pentru ca astfel să aprecieze în mod realist relațiile pe care le-au avut și le va avea în viitor cu autoritatea civilă și politică a Statului. În numele simfoniei tradiționale, Biserica Română s-a angajat în cooperare cu diverse forme de Stat și regimuri politice. Care au fost criteriile acestei simfonii? Cine și unde s-au decis și se decid termenii simfoniei naționale dintre Biserică și popor?

În 1985, cînd s-a sărbătorit centenarul autocefaliei Patriarhiei Române s-a observat că, cooperarea dintre Biserică și Stat n-a fost totdeauna în favoarea Bisericii, căreia i s-au impus în mod unilateral servituți greu de suportat.

Pe de o parte, s-a văzut că, deşi Biserica credea a fi o instituţie naţională de prim ordin, ea devenise victimă a sistemului şi ţinta atacurilor regimurilor politice. O simfonie dezechilibrată de la bun început!

Pe de altă parte, Biserica n-a cunoscut suficient caracterul corupt al regimului totalitar. În fond, s-a cedat prea mult spaţiu cezarului, chiar dincolo de aşteptările lui, lăsînd să descrească mulţimea şi să crească despotul. Dominaţia cezarului a fost deghizată în vălul românismului, situaţie pe care autoritatea bisericească intimidată a acceptat-o fără discernămîntul cuvenit.

Trebuie spus că teologia a evitat în această perioadă multe probleme reale şi aspecte corupte ale societăţii, adevărate păcate capitale, dar să recunoaştem că a şi fost împiedicată să se exprime asupra modului în care Biserica putea servi poporul în domenii vitale. Teologia n-a capitulat sub presiunea cezaro-papismului, care ar fi vrut să găsească suport popular pentru regimul totalitar.

A doua problemă este viaţa internă a Bisericii, calea ei proprie, conştiinţa că urmează sau nu urmează lui Hristos. Ce s-a petrecut în "sînul" Bisericii timp de 40 de ani? În ce măsură starea actuală a Bisericii este determinată mai degrabă de factori interni decît de factori externi?

Teologia n-a putut să observe critic ce se întîmplă în sînul Bisericii. Nici teologia biblică, nici cea pastorală n-au mers pînă la capătul vocaţiei lor. Teologia pastorală n-a cunoscut toate direcţiile ei de bază, iar cea sistematică a lăsat să planeze o confuzie de valori, de realităţi şi de interpretări. De pildă, s-a spus că Biserica este o taină tocmai acolo unde trebuia să se arate că ea este o comunitate sociologică vulnerabilă din toate părţile. Istoria bisericească este dealtfel plină de contradicţii, de inegalităţi, niciodată scrisă definitiv.

Ceea ce e cel mai dificil de acceptat, din punct de vedere spiritual, este că Biserica n-a apelat frecvent, în acest timp de încercări, la sfinţii ei. Ea ştia că "Un singur drept face cît lumea întreagă" (Origen, Omilia XXI la Numeri, cap.2, trad.rom., p.187), dar n-a recurs din plin la acea rămăşiţă sfîntă, visterie ascunsă, pe care numai Dumnezeu o ştie. În orice popor, Dumnezeu a strîns un pumn de sfinţi, tare ca diamantul,

pe care i-a pus deoparte. Datorită sfințeniei lor, Dumnezeu poate răscumpăra mulțimea coruptă. Unde se află această rezervă de sfinți, cine o știe, cum se cultivă și cum se fructifică? Se grăbește, oare, Biserica să cumpere țarina în care e ascunsă comoara?

A treia problemă urgentă ar fi răspunsul Bisericii la ordinea nouă care se instalează acum în țară. Țara are nevoie de perspectiva și participarea Bisericii. În contribuția sa la "salvarea" națională, ea trebuie să identifice bine ceea ce vrea și face Dumnezeu, ceea ce face Biserica-instituție, ceea ce face fiecare în parte. Apoi, Biserica trebuie să verifice bine dacă ea însăși nu este parte din problematica pe care țara o are de rezolvat azi. Adică, în ce fel ea este implicată în menținerea unei situații sociale și culturale pe care poporul a respins-o, sau în ce măsură ea face parte din proiectul de societate care se propune. În orice caz, potențialul uman și spiritual al Bisericii este imens; de aceea ea trebuie să antreneze pe toți credincioșii ei în realizarea unei societăți democratice, libere, juste și demne.

Concluzia teologică a evenimentelor recente este că "Dumnezeu"lasă să iasă" cînd împrejurările o cer și cînd rînduiala lucrurilor văzute o cere "(Origen, <u>ibidem</u>). Cînd Dumnezeu nu mai rabdă idolatria puterii, El se grăbește, dașiră cerurile, irumpe în istorie, coboară la iad ca să sugrume puterile răului. Poate că cea mai mare experiență a zilelor noastre este aceea că Dumnezeu, cînd intră în istorie, face pași uriași, răstoarnă lumea pe partea cealaltă, cu alte cuvinte dublează istoria seculară de istoria sfîntă.

Simbolul cel mai mișcător al venirii lui Dumnezeu printre noi îl reprezintă micile altare care s-au ridicat pe străzile Capitalei și ale altor orașe, acolo unde trupul s-a făcut una cu pămîntul, acolo unde martirii ascultă pașii mari ai lui Dumnezeu. În drum spre împărăția Sa cerească, Dumnezeu s-a oprit în lumea noastră pămîntească pentru a sădi viile viitorului, din care să strîngem vinul bucuriei. Oricine e mișcat de emoția cu care trecătorii se apropie de crucea înfiptă pe locul martiriului ca să aprindă lumînările. Iar luminile aprinse pe mormintele lor nu sînt semnul că am ieșit din întuneric la lumină!

Dumnezeu a făcut deci pași uriași în istoria și viața noastră. Cînd Dumnezeu ne uimește astfel, nu mai avem nimic de

spus sau de cerut lui Dumnezeu. Este timpul de a ne fixa ochii spre Hristos, ținta noastră, pe care să-l rugăm să ne ferească de mesianismul regimurilor politice. Este timpul de a ne stăpîni emoția în fața micilor altare răsădite pe mormîntul noilor sfinți și martiri ai neamului nostru. Este timpul de a ne concentra spre esențial și durabil, pentru a aduce toată înțelepciunea și vigoarea la fixarea instituțiilor democratice naționale care sînt pe cale de a se constitui. Este timpul să aducem un pic de iubire reciprocă în inimile noastre, un pic de eternitate în timpul nostru, un pic de lumină în judecata noastră, pentru ca astfel să dăm lui Dumnezeu tot ceea ce aparține lui Dumnezeu (Marcu 12,17).

1o. Libertate și sacrificiu

Parabola lui Zacheu

Revoluția din România, din decembrie 1989, a fost descrisă ca un act de "salvare"națională, de unde actualitatea istoriei lui Zacheu pentru situația actuală din România.

Zacheu, implicat în afaceri publice, acaparator de avuții în detrimentul altora, handicapat de statură, face orice efort să vadă și să întîlnească pe Iisus care trecea prin regiunea sa. Iisus care a ținut atît de mult la principiul reciprocității între El și discipolii Săi, intră în casa lui Zacheu spunînd: "Astăzi s-a făcut mîntuirea casei acesteia, căci și acesta este fiul lui Avraam. Fiul Omului a venit să caute și să mîntuiască pe cel pierdut" (Luca 19, 9-1o).

Zacheu, stigmatizat ca păcătos și pierdut, se convertește radical. Este gata să renunțe la jumătate din avuția sa și să întoarcă împătrit datoriile sale. Zacheu, dispus să deschidă larg porțile casei sale și să primească pe Iisus-învățătorul și profetul; Iisus, dispus să ofere timpul și prezența Sa unei familii care aștepta mîntuirea.

Istoria lui Zacheu are mai multe semnificații pentru situația din România. De pildă, este România o țară care are nevoie de mîntuire reală și care dorește să vadă pe Iisus în centrul vieții sale naționale? În căutarea unui model de organizare socială și politică este ea mînată de această dorință de răscumpărare? Este ea conștientă că fără Hristos, piatra din

capul unghiului, nimic nu se construieşte solid, iar dacă e ceva deja zidit, se va prăbuşi?

Dacă poporul acestei ţări doreşte să se mîntuiască şi să invite pe Iisus în pămîntul şi în inima ei, poate ea să se convertească, adică să renunţe la anumite posesiuni păgubitoare, să se debaraseze de tot ceea ce o împiedică să fie liberă şi să ia decizii libere? Această convertire poate să apară ca o perspectivă pesimistă, deoarece implică renunţări penibile, costisitoare. Desigur, mîntuirea nu ne este dată ca un salariu, ci este un dar divin, de sus, ceresc. Iisus ia iniţiativa să intre în casa noastră şi să angajeze discipolii şi lucrătorii Săi. Dar fără răspunsul nostru, fără munca noastră măcar de o oră, El nu poate să spună: "Astăzi s-a făcut mîntuire acestei case".

În fine, este oare România dispusă să ia timpul necesar pentru mîntuire, să traverseze etapele acestui proces lung, dificil, complicat de urmare a lui Hristos: "Du-te, vinde avuţiile, fă dreptate săracilor împărţindu-le bogăţiile, vino, urmează-Mi" (cf.Luca 18,22)?

Poporul român trebuie să ştie că Dumnezeu nu-şi retrage niciodată făgăduinţele şi darurile Sale. Dar Dumnezeu nu renunţă la reciprocitate. "Iată, voi veni la uşă şi voi bate; de va auzi cineva glasul Meu şi va deschide uşa, voi intra la el şi voi cina cu el şi el cu Mine" (Apoc. 3,20).

O istorie compromisă?

Revoluţia din decembrie 1989 a scos la iveală criza profundă ce se instalase în ţară în mai toate domeniile. La capătul celor cinci decenii de dictatură, o constatare generală este aceea că ne aflăm în spatele unei istorii compromise. A spune acest adevăr celor două generaţii care s-au născut în acest interval de timp, nu este deloc uşor. Problema este cum spunem acest adevăr, care sînt criteriile de analiză a acestei perioade, care este metoda de interpretare? Or, tocmai această metodă trebuie să fie găsită. Altfel, cinci decenii de aşa-zisă istorie şi cultură zboară pe deasupra noastră fără să avem instrumentele de a descifra contradicţiile lor.

Care ar fi elementele acestei metode?

Întîi, poporul a refuzat să creadă în principiile absolute pe care le impunea ideologia materialistă şi marxistă.

Poporul a refuzat să creadă, de pildă, că istoria devenise o simplă maşină în mîinile oamenilor, o istorie despuiată de sens şi valoare, bătută de vînt ca o trestie. O înţelegere pur mecanică a vieţii şi a omului, impusă cu frenezie de ideologi, n-a fost legitimată, chiar dacă n-a existat o opoziţie explicită.

În al doilea rînd, poporul a trăit o arvună de iad, blocat de sisteme de oprimare, legat într-o stare de infantilism, de constrîngeri exterioare, fără posibilitatea de creştere spirituală. Trăind iadul, aceasta nu înseamnă că nu a aşteptat mîntuirea. Oamenii căutau pe Dumnezeu dincolo de orice restricţie. Iar Dumnezeu a coborît la iadul lor, ca unul care alege vreme de pedeapsă, de încercări şi de suferinţă pentru poporul pe care-l iubeşte.

În al treilea rînd, poporul nu vrea să i se ascundă experienţe din trecut, personale şi colective, care au eşuat. Ce moştenire lăsăm generaţiei care vine? Nu i se poate impune o istorie compromisă. Această istorie ca să fie transmisă, ea trebuie să fie răscumpărată de toate plăgile ei. Adevărul, adică moştenirea, trebuie să fie căutată şi recunoscută. Iar această cercetare a adevărului nu trebuie să se întoarcă în răzbunări şi analize sectare. Revoluţia ne-a învăţat anume că toată istoria este sub judecata lui Dumnezeu. Pornind la căutarea adevărului să ne rugăm deci: "Să nu intri la judecată cu robul Tău, că nimeni din cei vii nu este drept înaintea Ta" (Ps.142,2).

Simfonia în criză

Comunismul a găsit în ţările din Estul Europei - cele de tradiţie ortodoxă bizantină -, un cadru particular pentru dezvoltarea ideologiei totalitare. Este vorba de simfonia constantiniană, ale cărei urme se văd nu numai în forma de relaţii dintre Stat şi Biserică, ci şi în anumite practici şi moravuri sociale. Nicolae Iorga era convins că toată cultura din Ţara Românilor poate fi numită "Byzance après Byzance".

Or, parte din tradiţia bizantină este conceptul simfoniei, potrivit căreia Biserica şi Statul, patriarhul şi împăratul, sluga şi stăpînul, coexistă în mod natural într-un tot armonios, spre binele comun. Pînă astăzi, în locaşul Bisericii, poporul credincios stă la distanţă de "uşile împărăteşti". Credincioşii ortodocşi, la liturghie, întîmpină şi acompaniază pe

"despotul şi arhiereul" cu imne de laudă şi de glorie.

În numele simfoniei sacre au fost propuse şi la noi anumite forme de colaborare între puterea bisericească şi cea politică, forme inacceptabile azi. În numele ei s-au întreţinut confuzii sociologice şi false perspective politice care au făcut pe credincioşi să intre sub jug sau să pună pe alţii sub jug. O ţesătură de discursuri oficiale, mesaje şi pastorale a mascat caracterul real al acestei colaborări. La un moment dat, autorităţile bisericeşti au fost forţat antrenate într-un astfel de vîrtej, încît nu totdeauna au fost capabile să discearnă ceea ce trebuia să accepte şi ceea ce trebuia să respingă pe plan politic. Simfonia devenise un amestec de politică, religie, umanism, ideologie. Din ea lipsea tocmai "aluatul" care dospeşte istoria, adică cuvîntul şi adevărul Evangheliei.

Desigur, simfonia practicată în ultimele decenii nu mai are nici un credit. Dar cum Biserica rămîne purtătoarea valorilor creştinismului bizantin la noi, este absolut necesar ca, în orice formă de simfonie, în care s-ar angaja de acum încolo, ea să păstreze "aluatul", fermentul care reînnoieşte şi anunţă viitorul.

O nouă tradiţie, o nouă identitate

Unul din semnele mîntuirii în România este libertatea de exprimare, libertatea de a critica sever o ideologie ce se voia indestructibilă şi ireversibilă, libertatea de a legitima evenimentele revelatoare recente. De unde vine acest impuls de a scrie? Desigur că din dorinţa de a demasca partea sordidă a vechiului regim, de a demarca tradiţiile de referinţă, de a fixa moştenirea sacră. Din dorinţa de a reînnoda o nouă tradiţie în continuarea celei vechi, realizînd astfel o nouă identitate a ei. Experienţele cu caracter revelator trebuie să fie fixate în scris: "Scrie cele ce ai văzut şi cele ce sînt şi cele ce vor să vină" (Apoc. 1,19). Toate acestea pun în lumină rolul istoriei în sine pentru lucrarea proniatoare divină.

O tradiţie orală vie, a celor ce elaborează politica din mers, în public, a celor ce predică la tribune improvizate sau celebrează la altare ridicate în stradă, e pe cale să se constituie. Această tradiţie orală nimeni nu o dirijează; este liberă şi personală aşa cum este pronunţia cuvintelor (Există

şi teologi, predicatori şi tribuni de ocazie!). Toţi aceştia refuză un limbaj politic care a mascat problemele existenţiale personale. Toţi aceştia creează limbajul lor, dar şi pretind ca tezele lor să fie recunoscute ca legitime. Concepera unei tradiţii este însă un proces lung: "Oare o ţară se naşte într-o singură zi şi un popor dintr-o dată"?(Isaia 66,8).

Libertatea de exprimare, practicată chiar în această formă spontană, are meritul de a atrage atenţia autorităţilor asupra felului în care ele exercită puterea politică. Generaţia de azi are oroare de control politic şi de decizii imperative. Ea vrea să elaboreze un mod de a gîndi şi trăi, care să nu mai fie dictatul unui dictator. Ea este conştientă că consimţămîntul bazei este indispensabil într-un regim democratic.

În această elaborare a unei tradiţii noi, tinerii au nevoie de chei de interpretare. De pildă, dezbaterea dintre generaţii este pasionantă, dar ea nu trebuie să se întoarcă într-o critică fundamentalistă. Este foarte bine că această generaţie se exprimă cît mai mult, dar ea trebuie să fie conştientă că ia un risc, riscul de a se angaja pe căi care nu duc la destinul pe care-l caută. Virtutea cea mai necesară în această elaborare este capacitatea de a discerne în evenimentele istorice valorile spirituale permanente. Aceste valori vor fi apoi distilate ca să se extragă esenţa identităţii. Tradiţia nu este altceva decît expresia culturală a identităţii. De aceea, trebuie mai întîi căutată esenţa spiritualităţii noastre specifice, această identitate nouă, iar restul se va adăuga de la sine.

Cultivarea cuvîntului lui Dumnezeu

Una din tentaţiile care s-au ivit în istoria creştinismului este aceea de a se opri la aspectul "socio-cultural" al credinţei şi spiritualităţii creştine, atribuind acestora mai cu seamă explicaţii de ordin educativ, psihologic, artistic, patriotic, umanist. Într-adevăr, creştinismul a inspirat o întreagă cultură, opere de artă şi de literatură, moravuri şi programe sociale, metode şi practici de educaţie. În multe ţări, unitatea politică a ţării vine din actul încreştinării poporului şi s-a păstrat prin Biserică. Pînă azi, credinţa creştină uneşte

spiritual nu numai pe cei de un neam, ci şi pe cei de origini naţionale diferite.

Accentuarea rolului socio-cultural al creştinismului este explicabilă şi azi, după o perioadă de reducere forţată a culturii la politică şi de eliminare a valorilor religioase din cultură. Faptul că, la noi, sistemul de educaţie n-a contat pe instrucţia religioasă a elevilor, iar Biserica a fost împiedicată să facă o catehizare organizată, a dus la o cultură fadă, uneori destructivă, dăunătoare sănătăţii şi societăţii. Anii de ateism sînt deci ani pierduţi pentru educaţie şi umanism.

Biserica este liberă acum să se angajeze în opere de binefacere, în acţiuni umanitare, educative şi ecologice. Caracterul social al Ortodoxiei este pus în evidenţă din ce în ce mai mult în diverse forme. Prin sfeştanii şi parastase se caută o cît mai mare popularitate. Toate acestea sînt folositoare şi de bun simţ. Totuşi această abordare socio-culturală a creştinismului poate să devină superficială dacă nu este însoţită de cultivarea cuvîntului lui Dumnezeu, care este pivotul Bisericii. Orice prezentare a creştinismului, în termeni culturali sau sociali, ca să fie autentică, trebuie să ţină seama de conştiinţa teologică a Bisericii, conştiinţa cuvîntului lui Dumnezeu.

Ce înseamnă cultivarea cuvîntului lui Dumnezeu în acest context?

În orice proiect sau acţiune culturală, educativă, socială, la care participă Biserica, nu se poate face abstracţie de istoria mîntuirii date de Iisus Hristos, deci de punctul de vedere transcendental. Aceasta este specificitatea creştinismului. Aici trebuie să fie spus clar că creştinismul nu este o religie, una printre altele tot atît de autentice, sau un adevăr, unul ca oricare altul. Iisus Hristos nu este un Mesia, sau un profet, unul printre alţi conducători spirituali care propun programe mesianice. Esenţa Evangheliei este persoana lui Hristos în care noi am văzut pe Fiul lui Dumnezeu cel viu. În El noi sîntem transformaţi după asemănarea lui Dumnezeu, care transcende creaţia şi umanitatea. Această conştiinţă teologică nu poate fi reconciliată cu sincretisme şi mesianisme culturale, chiar dacă societatea le-ar solicita. În acest domeniu democraţia nu are ce căuta.

Apoi, cultivarea cuvîntului lui Dumnezeu nu îngăduie exegeze simpliste, dubii şi sporii teologice. Noul Testament nu este o poveste despre deranjamente psihologice, despre cazuri de psihanaliză şi patologie. Este vorba de prezenţa totală şi terapeutică a lui Iisus. El vine în rîndul vameşilor compromişi, al bolnavilor marginalizaţi, al femeilor suferinde şi dregătorilor disperaţi, pentru a răscumpăra umanitatea lor compromisă sau pierdută, pentru a reda integritatea şi plenitudinea vieţii. Cuvîntul lui Dumnezeu ne antrenează într-un proces de convertire (metanoia), de schimbare a cursului vieţii şi istoriei.

Recuperarea creştinismului de către puterea politică pentru redresarea naţionalismului sau alte scopuri politice este binecunoscută în istorie. "Cujus regio, ejus religio!" Or, cuvîntul lui Dumnezeu are o funcţie revelatoare, căci separă valorile de non-valori. În lumina lui vedem ce înseamnă bogat în cele pămînteşti şi bogat în cele cereşti. Desigur, creştinismul se interesează de emanciparea politică şi socială a poporului, de educaţia patriotică a tineretului. Dar el nu se poate reconcilia cu sisteme şi mişcări care se întemeiază pe conflicte naţionaliste sau rasiale, pe folosirea violenţei.

Prin urmare, morala creştină, ca şi cultura creştină, nu este o îngrămădire de principii şi reguli umanitare generale, ci un mod de viaţă disciplinată, izvorîtă din valorile Evangheliei lui Iisus Hristos.

Să transformăm libertatea în iubire

Întreaga spiritualitate creştină stă şi cade cu iubirea lui Dumnezeu, care, împreună cu iubirea aproapelui, formează un singur comandament biblic (Matei 22, 35-4o). Instituită în Vechiul Testament ca lege divină: "Să iubeşti pe aproapele tău ca pe tine însuţi" (Levitic 19,18), această poruncă este reluată de Iisus în toată profunzimea ei (cf. Matei 5, 43-48). Iisus dezvoltă noţiunea de "aproape" arătînd că "semenul" este orice persoană concretă, de aproape şi de departe, inclusiv duşmanul. Pentru Apostolul Pavel, a nu face rău aproapelui este însăşi împlinirea Legii: "Cel ce iubeşte pe aproapele împlineşte Legea" (Rom. 13,18).

Nevoia de a repune în centrul spiritualităţii creştine iubirea aproapelui, iubirea unuia faţă de altul, are mai mult

decît o justificare etică individuală. In abordarea marii teme a educaţiei creştine pe plan naţional, Biserica trebuie să fie realistă şi să recunoască sărăcia vieţii comunitare, maltratarea reciprocă, lipsa de sensibilitate pentru cei ce zac în iadul moral sau social. Fraternitatea bazată pe iubirea aproapelui este în pericol. De unde, nevoia de a schimba etosul relaţiilor umane, felul în care oamenii gîndesc, trăiesc şi muncesc împreună, felul în care se tratează unii pe alţii prin accentuarea prezenţei lui Iisus în aceste relaţii.

Intr-adevăr, fraternitatea şi generozitatea relaţiilor umane au fost denigrate de o morală distructivă, concepută nu numai ca un refuz al libertăţii personale, ci şi ca o luptă împotriva semenilor. S-a folosit fără scrupule un limbaj al duşmăniei, al urii şi ostilităţii, între categorii sociale diverse, ca şi între membrii aceleiaşi familii. S-a injectat, în mod deliberat, în întreaga societate vehemenţa şi neîncrederea, astfel încît s-a instalat o morală tiranică, primejdioasă, care nu lasă loc persoanelor să respire şi să progreseze. Această morală a dăunat societăţii tocmai prin aceea că proclama respingerea semenului de dragul de a-l respinge.

Confruntată cu această situaţie, Biserica este chemată să repună iubirea aproapelui în centrul educaţiei morale, luînd ca punct de referinţă cuvîntul şi puterea Evangheliei. Fidelă Evangheliei prin morală, şi nu fidelă unei morale lumeşti prin Evanghelie, Biserica trebuie să restaureze acel climat de frăţie, de căldură şi generozitate, de împăcare între toţi.

Libertatea trebuie să se reverse în iubire. Semnul libertăţii este o inimă deschisă şi mîini întinse. Rodul libertăţii este iubirea şi slujirea aproapelui. Iar a iubi pe altul înseamnă nu numai a-l ajuta, ci şi a-l transforma. Mai mult, înseamnă a se transforma reciproc, a se transforma unul prin altul, în direcţia voită de Dumnezeu.

In fine, într-o ţară care şi-a cîştigat libertatea cu atîtea sacrificii, violenţa trebuie să fie pusă în afară de lege, scoasă din situaţia de a dăuna.

<u>Libertate şi sacrificiu</u>

Istoria mîntuirii este o istorie a libertăţii, implicată şi generată de jertfă. Evenimentele liberatoare din România

arată tocmai că nu există libertate fără sacrificiu, fără confruntare cu puterile răului şi fără renunţare la complicitate. Sacrificiu înseamnă a reclama dreptatea acolo unde este încălcată, a se împotrivi puterilor răului care iau proporţii monstruoase, a provoca inversarea cursului istoriei. Sacrificiu înseamnă mai ales a coborî la iad şi a scoate de acolo pe cei deţinuţi. Libertatea vine din această renunţare definitivă la complicitate, din această supunere totală a cuvîntului şi puterii lui Dumnezeu: "Dacă Fiul vă va face liberi, liberi veţi fi într-adevăr" (Ioan 8,36).

Sacrificiul implică apoi încrederea în istoria, credinţa şi viaţa lui Iisus, curajul de a imita această viaţă şi de a o expune în practică. "Azi s-a făcut mîntuirea acestei ţări" pentru că unii au renunţat la complicitate şi s-au împotrivit puterilor răului, anume din încrederea pe care au avut-o în puterea şi cuvîntul Celui ce a biruit definitiv răul prin crucea Sa (Colos. 2,15) şi a distrus porţile iadului. Prin sacrificiul lor, martirii din România au obţinut libertatea: Ei au muncit, iar noi am intrat în munca lor (cf.Ioan 4,38). Exemplul lor pune în lumină vigoarea originală şi valoarea existenţială a vieţii lui Hristos. Cei ce privesc la crucea martirilor să-şi aducă aminte totdeauna că Hristos a înviat: "Adu-ţi aminte de Iisus Hristos, care a înviat din morţi" (II Tim.2,8).

C o n c l u z i e

"Nimeni nu coase petic nou la haină veche, nimeni nu pune vin nou în burdufuri vechi, ci vinul nou trebuie să fie vărsat în vase noi" (cf.Marcu 2, 21-22). În lăuntrul Bisericii au apărut realităţi noi - aceste realităţi sînt denumite în Evanghelie situaţii de criză, de discernămînt revelator - care reclamă simboluri noi şi concepte noi. De aceea este timpul să înceapă o dezbtare despre o sinteză nouă, după modelul evanghelic, nu după modelul simfoniei constantiniene, între credinţă şi cultură, între ceea ce este ceresc şi ceea ce este pămîntesc în organismul Bisericii. Această sinteză ar da o coeziune autentică vieţii bisericeşti sub toate aspectele ei, ar inspira noi căi de slujire şi practică spirituală. Ar fi o sinteză

care ar promova o disciplină creştină liberatoare, care ar da libertate creştinului să urmeze pe Hristos în mod liber şi responsabil, după exemplul apostolului Pavel care nu se sfia să scrie că s-a comportat "ca nişte amăgitori, totuşi iubitori de adevăr" (I Cor.6,8).

Pornind de la principiul evanghelic al unităţii tuturor în Hristos, al revelaţiei biblice despre o umanitate comună, această nouă sinteză ar folosi Bisericii şi în acţiunea ei de diaconie pentru transformarea societăţii, ca şi în acţiunea de unitate ecumenică. Spiritualitatea ortodoxă este mai presus de orice o realitate existenţială, în care experienţa personală a mîntuirii nu este despărţită de construirea unei societăţi drepte şi libere pentru toţi, cu condiţia ca aceasta din urmă să nu sufoce pe cea dintîi. Opera politică a creştinilor poate duce la eşec dacă ei nu caută mai întîi să se edifice pe ei înşişi.

Atitudinea ecumenică a Bisericii Ortodoxe în noua situaţie din România merită un studiu separat. Mărturia creştină comună, care este necesară şi posibilă imediat, trebuie să devină un simbol de reconciliere pentru întreg poporul. În contextul ecumenic de azi, mărturia ecumenică a Bisericii Ortodoxe ca Biserică a majorităţii are o importanţă supremă pentru viitorul creştinismului în România. În faţa crizei de credinţă din secolul nostru, toate Bisericile şi confesiunile din ţară sînt datoare să se roage împreună şi să conlucreze pentru ca "toţi să fie una" ca lumea să creadă.

În fine, Biserica Ortodoxă are o mare datorie istorică faţă de tinerii, studenţii şi copiii care au învins lumea dictaturii şi tiranul în revoluţia din decembrie 1989. Mulţi din ei nu ştiu că Ortodoxia românească a fost şi este centrul vital al memoriei strămoşilor şi înaintaşilor lor. În jurul ei, vii şi morţi din toate generaţiile, vîrstele şi stările au format un cerc de rezistenţă care n-a lăsat poporul să se risipească. Parte din suferinţa generaţiei de azi provine din necunoaşterea acestei moşteniri spirituale şi din refuzul de a-şi aminti de tradiţie.

În cadrul programului Spiritualitate pentru timpul nostru, una din problemele urgente este aceea a cunoaşterii tradiţiei de către generaţia de azi şi de mîine. O altă problemă ar fi cunoaşterea experienţelor de spiritualitate contemporană.

Culegerea acestor experienţe, prezentarea într-o antologie a noilor căi de viaţă şi practică spirituală ivite în situaţia politică din ultimii ani ar fi de un real folos acestei generaţii. Generaţia de azi trebuie să se inspire din surse vechi şi noi.

BIBLIOGRAFIE

Lucrări proprii folosite în pregătirea acestui expozeu:

- Mărturia creştină a Bisericii Ortodoxe, în "Glasul Bisericii", XLI(1982), nr.1-2, pp.7o-1o9.
- Dicţionar de teologie ortodoxă, Editura Patriarhiei Române (EPR), Bucureşti, 1981, pp.365-381.
- Ecceziologia pastorală, în "Studii Teologice", XXXI(1979), nr. 1-4, pp.316-323.
- Go Forth in Peace. Orthodox Perspectives on Mission (Editor), Consiliul Ecumenic al Bisericilor, Geneva, 1986.
- Mission and Secularization in Europe, în "International Review of Mission", vol.LXXVII, no.3o5, 1988, pp.117-13o.
- Credinţa pe care o mărturisim, EPR, Bucureşti, 1987, pp-318-321.
- Destinul Ortodoxiei, EPR, Bucureşti, 1989, pp.3o2-348.
- Dieu a visité le peuple roumain, Geneva, 199o.

C U P R I N S U L

